

blottet

– et projekt om seksualiserede overgreb og grænsesætning

Støttet af:

| OFFERFONDEN |

 spar Nord
FONDEN

Ottarfonden

blottet

INTRODUKTION	3
FORMÅL, BEGREBSAFKLARING + PROBLEMFORSTÅELSE	4
PROJEKTET	6
- hypotese	6
- formål	6
- spørgeskema	6
- undervisningsmateriale	6
- advisory board	7
SELVE INDSATSEN	8
- forestilling	8
- hvad kunne vi have gjort anderledes	8
- workshop	8
- hvad kunne vi have gjort anderledes	10
SPØRGESKEMAER	11
- deltagere i indsatsen	11
- kontrolgruppe	11
- opbygning og indhold	11
- tal & analyse	12
- hvad kunne vi have gjort anderledes	34
YDERLIGERE DOKUMENTATION	35
- eleverne	35
- lærerne	40
- skuespillerne/workshopafviklerne	41
DE VIGTIGSTE OBSERVATIONER	45
KONKLUSION	49
ANBEFALINGER FREMADRETTET	51
TAK	52

INTRODUKTION

Fra ord til indsats

Den 19. december 1987 blev Iben voldtaget af en fremmed mand på en parkeringsplads. Han blev aldrig fundet, aldrig dømt for den forbrydelse, han havde begået.

28 år senere satte hun sig ned for at skrive en historie om kvinder og vold. Det var ikke meningen, at det skulle være hendes egen historie, men ordene ville ud. Insisterende blev de ved med at dukke op i hendes hoved. Så til sidst overgav hun sig. Ordene fik deres egen mappe på computeren. Og i løbet af et års tid blev de til digtsamlingen 'blottet'.

I 2016 blev tre unge mænd fra Herfølge frifundet i en voldtægtssag, fordi den unge kvinde ifølge retten ikke havde modsat sig tydeligt nok. At hun manglede insulin og var meget fuld og derfor ude af stand til at 'sige fra' var tilsyneladende uden betydning. Domskendelsen vakte berettiget harme, og aktivistgruppen #aldrigdinskyld arrangerede en demonstration for at gøre opmærksom på voldtægtsfres manglende retssikkerhed. Iben bemærkede, at der ikke var nogen ofre blandt talerne. Så hun foreslog, at hun læste et par af sine digte op. Og de blev taget vel imod.

Efterfølgende spurgte hun de to skuespillere Ditte Maria le-Fevre og Maria Aastrup Sørensen, om ikke de havde lyst til at arbejde lidt med teksterne, for at se hvad de kunne, hvis de også fik en krop – som ikke var hendes.

Det blev til forestillingen 'blottet', som fik premiere på Bådteatret i København i januar 2017. Og responsen var overvældende. Meget positiv. Ofre, ikke kun for voldtægt, men for alle slags overgreb, så sig spejlet i det univers, vi havde skabt. Det var glædeligt og meget rørende. Men også forpligtende. Mange sagde, at vi burde gøre noget mere med det. At det skulle ud i verden – ikke mindst til unge mennesker. Og således blev projektet 'blottet' født.

Januar 2019

Ditte Maria le-Fevre
producent,
skuespiller,
workshop ud- og
afvikler

Maria Aarup-Sørensen
producent,
skuespiller og
workshop-afvikler

Iben H. Philipsen
forfatter,
iscenesætter,
udvikler af
skolemateriale og
rapport

FORMÅL, BEGREBSAFKLARING + PROBLEMFORSTÅELSE

Formål

Formålet med denne rapport er at videregive vores idé bag og erfaringer med en kunstnerisk funderet tilgang til italesættelsen af et vanskeligt emne samt at dele den information, vi har indhentet via vores spørgeskemaundersøgelse, om de unges tanker og holdninger til adfærd i det offentlige rum, grænsesætning og seksualiserede overgreb.

Begrebsafklaring:

Seksualiserede overgreb

I det følgende benyttes konsekvent 'seksualiserede overgreb' (og ikke fx 'seksuelle overgreb'), fordi vi gerne vil adskille lystfuld sex med samtykke fra overgreb, hvor sex er midlet, der benyttes til at udøve vold mod andre. Begrebet har vi fra det canadiske Centre for Response-Based Practice (Allan Wade et al).

Vi mener, at lystfuld sex og overgreb ikke har noget med hinanden at gøre, og den ofte forekommende, i vores optik problematiske sammenblanding af lystfuld sex og seksualiserede overgreb kan være medvirkende til, at ofre for seksualiserede overgreb har vanskeligt ved at identificere det, de udsættes for, som vold, hvilket kan have stor indflydelse på bl.a. deres bearbejdning af overgrebet.

Sex i en sociokulturel kontekst handler dybest set om tilfredsstillelse for begge (alle) involverede parter, men når man tiltvinger sig sex med et andet menneske, som ikke (længere) har lyst til at indgå i akten, er premissen for lystfuld sex ikke (længere) til stede for i hvert fald den ene part, hvorfor sexakten i denne sammenhæng bliver en magtudøvelse = vold.

Seksualiseret vold skal heller ikke forveksles med dårlig sex, som jo også forekommer – og her er det meget muligt, at ingen af parterne opnår tilfredsstillelse. Men dårlig sex indbefatter ikke tvang, og det er den udslagsgivende forskel.

I vores optik er noget af det mest utilgivelige ved voldtægt, at nogle personer vælger at benytte noget at det skønneste, mennesker kan foretage sig sammen, sex, til at udøve vold mod andre.

Offerpositionen

Vores udgangspunkt og fokus i dette projekt er alene offerpositionen. Vi benytter termen 'offer' og ikke fx 'overlever', fordi vi mener, at en ophævelse af offerpositionen medfører en ophævelse af gerningspersonens rolle, hvorved gerningspersonen (for)bliver 'usynlig'.

I dagens Danmark er ordet 'offer', særligt i forbindelse med seksualiserede overgreb og krænkelse, nærmest blevet et skældsord. Når man gør krav på offerpositionen, italesættes det ofte som, "at man smider offerkortet", hvilket indikerer, at man indtager en position, man ikke har et *legitimt*

krav på, og at man gør det alene for at få 'medlidenhed' (endnu et skældsord) og derved ret, ikke fordi man har erfaring og viden, som er brugbar i diskussioner om strukturelle magt(u)balancer.

Det er dog værd at huske på, at ordet 'offer' *ikke* beskriver en personlighedstype, men at det blot tilkendegiver, at man er blevet udsat for noget, man ikke selv har valgt. At være et offer fortæller intet om ens personlighed, eller hvordan man takler den hændelse, man har været udsat for, idet ofre er lige så forskellige fra hinanden som alle andre.

Vi anerkender selvfølgelig fuldt ud, at man som offer for seksualiserede overgreb *også* er en overlever. I vores optik ophæver de to ting bare ikke hinanden. Og vi mener, at det er vigtigt at fastholde en offerposition for derved at vende fokus mod gerningspersonen, som generelt set slipper alt for let uden om såvel mediernes som samfundet og politikernes søgelys.

Problemforståelse

Hele indsatsen og alt materialet udspringer af vores overbevisning om, at voldtægt ikke er et isoleret fænomen, der kun finder sted i mørke gyder eller uden for en normbærende sociokulturel kontekst, og at der er en sammenhæng mellem mere eller mindre accepteret seksualiserende adfærd såsom fx *cat-calling* og uønskede berøringer i nattelivet og den ultimativt grænseoverskridende voldelige adfærd i form af fuldbyrdet voldtægt – uden at man på nogen måde kan sætte lighedstegn imellem dem.

Den accepterede, men i mange tilfælde uønskede seksualiserende adfærd udspringer af en kultur baseret på stereotype fremstillinger af såvel køn som seksualitet, og denne repræsentation af køn og seksualitet spiller en vigtig rolle for såvel individers som samfundets forståelse af personlige grænser, empatien for ofre for seksualiserede overgreb, og ikke mindst for hvordan vi som samfund italesætter og forholder os til seksualiseret vold.

Vi ved, at ikke alle nødvendigvis er enige i vores udgangspunkt, og derfor skal det understreges, at alt materiale, herunder undervisningsmaterialet på hjemmesiden og denne opsamlende rapport, alene er udtryk for vores personlige overbevisning, og at ingen af de støttegivende fonde eller vores advisory board kan holdes ansvarlige for de holdninger og meninger, der udtrykkes. Selv betragter vi vores projekt som et partsindlæg i debatten om seksualiseret vold og bekæmpelsen heraf.

PROJEKTET

En gratis landsdækkende indsats om seksualiserede overgreb specifikt målrettet unge fra 9.-10. klasse og ungdomsuddannelserne.

Hypotese

At kunsten, her i form af en stærk og bevægende teaterforestilling om konsekvenserne af voldtægt, kan række ud over en rent kognitiv forståelse af et myteomspundet, stadig tabubelagt og komplekst emne såsom seksualiserede overgreb, hvorved de unge får et mere åbent og emotionelt afsæt for den opfølgende workshop, som tager afsæt i en kropslig tilgang til kommunikation.

At workshopen via nogle enkle øvelser kan give eleverne en kropslig indsigt i og forståelse for kompleksiteten bag kommunikation og græsesætning i en daglig kontekst, som lagres på et dybere emotionelt og fysisk plan.

Formål

At belyse konsekvenserne af overgreb og derved skabe en større forståelse for offerpositionen generelt samt at igangsætte en samtale blandt de unge om grænser, både egne og andres, og måden disse grænser forhandles på – med og uden ord.

Spørgeskema

For at kunne måle på indsatsens effekt og få yderligere indsigt i elevernes tanker om og holdninger til adfærd i det offentlige rum, grænsesætning og seksualiserede overgreb udviklede vi et spørgeskema, som eleverne udfyldte som afslutning på workshopen. Vi indhentede også besvarelser fra en kontrolgruppe bestående af sammenlignelige elever, som ikke var igennem indsatsen, for at kunne sammenholde deres besvarelser med eleverne fra indsatsens.

Undervisningsmateriale (kan tilgås på www.workinprogresscph.com)

På samme måde som workshopen udsprang af et behov for at sikre, at eleverne blev sendt godt og trygt ud i hverdagen igen, var vi også bevidste om, at det var nødvendigt, at eleverne blev ordentligt 'klædt på' til emnet. Derudover ville vi gerne give underviserne mulighed for at kunne gå et spadestik dybere, når de var tilbage i klasseværelserne, hvorfor vi udviklede følgende undervisningsmateriale.

Forberedende materiale:

- Introduktion til underviseren
- 3 af digtene fra digtsamlingen 'blottet'
- Opgaver om ofrets modstand og krænkerens strategier med udgangspunkt i de 3 digte
- Historisk/juridisk quiz om voldtægt
- Kronik af Susanne Bøgelund Storm (de misbrugte "filmbørn")
- Interview med Iben H. Philipsen (netmagasinet ChriChri)

Opfølgende materiale:

- Udførlig introduktion af overgrebs- og samtykkespiral, inkl. relaterede opgaver (til underviseren)
- Overgrebsspiralen
- Samtykkespiralen
- Video om samtykke (Tea & Consent)
- Video med mænd, der taler om #MeToo

Advisory board

For at sikre projektets faglige niveau nedsatte vi et *advisory board* bestående af personer med erfaring inden for såvel behandling af ofre for seksualiserede overgreb som undervisning af folkeskole- og gymnasieelever (se under TAK). Derudover hentede vi konsulenthjælp hos en spørgeskemaekspert under udviklingen af spørgeskemaet.

SELVE INDSATSEN

Forestillingen – 45 minutter:

En ung mand voldtager en ung kvinde på en parkeringsplads, og vi følger kvinden fra det øjeblik, hun træder ind på parkeringspladsen og 25 år frem. Vi følger hende på vejen hjem fra overgrebet, på politistationen, retsmedicinsk, og når hun ligger under dynen som et såret dyr. Vi følger hende i mødet med familien, politiet og vennerne. Vi følger hendes første skridt ud i verden og hendes vej til det første kys. Vi møder hende 25 år senere, hvor kroppen stadig husker, selv om det åbne sår for længst er helet. Og hun er ovre det! Eller ... er man nogen sinde helt ovre det?

De hudløst ærlige, poetiske tekster er baseret på forfatterens egen historie og beskriver udelukkende oplevelserne fra ofrets perspektiv. Det er hendes rejse publikum inviteres med på.

På scenen er der tre kvinder. Som symbol på EVERY(WO)MAN åbner de den personlige fortælling op, så der skabes rum for en mere almen genkendelighed, der rækker ud over køn, alder og overgrebstype. Den specifikke historie bliver dermed et prisme for en bredere italesættelse af overgreb på det eksistentielle plan: Hvad gør det ved et menneske at blive udsat for noget så voldsomt? Og hvordan kommer lever man videre?

Stykket giver mennesket bag offerollen en stemme, vi ikke tidligere har hørt. Det er en fortælling om den enorme kompleksitet, der er forbundet med at være et offer.

Hvad kunne vi have gjort anderledes?

- Der var drenge, som efterlyste en dreng/mand på scenen, hvilket på mange måder giver god mening. Det er dog et faktum, at langt størstedelen af ofre for seksualiserede overgreb er piger/kvinder, og denne forestilling udspringer af en ung kvindes specifikke oplevelse. Eftersom teksterne for langt størstedelens vedkommende ikke er kønnede, vil vi dog ikke afvise, at man kunne gøre forsøget, og det er helt sikkert værd at have med i overvejelserne fremadrettet.

Workshoppen – 90 minutter:

En naturlig og vigtig forlængelse af forestillingen. Her får de unge mulighed for at dele tanker og følelser i et superviseret rum, hvor fokus flyttes fra overgreb til kommunikation og grænsesætning i en mere hverdagsagtig kontekst. Man kunne sige, at vi arbejder ud fra en omvendt 'overgrebsspiral' (se undervisningsmaterialet på www.workinprogresscph.com), idet vi benytter den mest ekstreme form for seksualiserede overgreb: voldtægt, som udgangspunkt for en samtale om grænser og kommunikation i hverdagen.

Workshoppen foregår på gulvet, og eleverne blev delt i to grupper med hver sin afvikler, henholdsvis Ditte Maria le-Frevre og Marie Aastrup-Sørensen, da store grupper er vanskelige at arbejde med, særligt når emnet kan være udfordrende for mange af deltagerne. Den tredje skuespiller, Iris Thomsen, assisterede.

1. del.

Øvelse 1: Hvordan kommunikerer vi med kroppen *uden* ord?

En partnerøvelse på gulv i tre dele, hvor eleverne uden ord og fysisk kontakt på skift skal styre den anden, blive styret eller styre sammen i fællesskab.

Øvelsen træner den kropslige kommunikation og eleverne finder selvstændigt ud af hvad og hvornår, det er let og svært at kommunikere, og de reflekterer over hvorfor.

Eleverne bliver bevidste om hvor afgørende et godt kropssprog er, og hvad der gør os trygge i kommunikationen med et andet menneske. Samtidig erfarer den enkelte elev hvad der er lettest og mest naturligt; at styre, blive styret eller styre sammen i fællesskab.

Øvelse 2: Kan vi kommunikere *uden* ord og kropssprog?

Øvelsen handler om at forbinde sig med et andet menneske. Den handler om tilstedeværelse og energi, og den afspejler det intime rum, som vi selv kan skabe. Eleverne får en forståelse for hvor meget vi faktisk kan aflæse, hvis vi virkelig ser hinanden. Samtidig erfarer de, hvor magisk det kan være at blive set og dermed hørt, eller hvordan det føles ikke at blive set/hørt.

2. del.

Øvelse 3: Vurderingsøvelser

Den grundlæggende præmis for workshoppens evalueringsøvelser er, at der hverken er rigtige eller forkerte svar. Alle har lov til at ytre deres personlige holdning til og mening om de emner, der kommer op, og alle har lov til at argumentere for eller imod en given holdning. Samtidig har man i bogstaveligste forstand mulighed for at ændre standpunkt undervejs, idet man helt konkret flytter sig i rummet, hvis man synes, at andre siger noget, man er (mere) enig i.

Udsagnene der blev brugt som udgangspunkt:

”Jeg har ret til at råbe, præcis hvad jeg vil efter dig” og ”Jeg har ret til at røre ved andre menneskers kroppe”.

Øvelse 4: En konkret hverdagssituation

Eleverne får en historie, de skal tage stilling til:

Kim inviterer Robin hjem for at se film lørdag aften. Kims forældre er ikke hjemme. Robin siger ja tak. Lørdag aften sidder de i sofaen og ser film. På et tidspunkt lægger Kim armen om Robins skulder. Efter lidt tid går Robin ud i køkkenet for at tage et glas vand. Da Robin kommer tilbage til stuen, sætter Robin sig i en stol ved siden af sofaen. Hvad skal Kim gøre?

Herefter får eleverne præsenteret 4 svarmuligheder fordelt på rummets 4 hjørner, som udgør udgangspunktet for den efterfølgende udveksling af tanker om Kims mulige handlingsstrategier:

- *Jeg tog fejl, jeg prøver ikke igen*
 - *Robin er nok lidt genert – jeg prøver igen senere*
 - *Jeg spørger, om det var ok, at jeg krammede Robin*
 - *Noget helt fjerde: Du stiller dig kun her, hvis du har en klar idé, som ikke dækkes af de andre tre.*
- Først diskuterer eleverne internt i hver hjørnes gruppe, hvorefter samtalen åbnes op i plenum.

Workshoppen blev afrundet med elevernes fælles refleksioner over hele dagen, hvorefter samtlige elever bedt om at udfylde et afsluttende spørgeskema på deres mobiltelefon.

De 'ordløse' øvelser bygger videre på den sanselige åbenhed eleverne kommer med efter forestillingen ud fra ønsket om at skabe en kropslig forankring som udgangspunkt for deres videre kommunikation. Forståelsen af, hvor meget vores kroppe taler hele tiden, kan ikke blot italesættes, den skal opleves.

Særligt under den sidste evalueringsøvelse i workshoppen blev det tydeligt, at eleverne i første omgang ofte stillede sig ud fra, hvad de mente, var det rigtige at gøre, men når der blev spurgt til, hvordan de selv konkret ville handle i situationen, var svaret ofte et andet. Denne umiddelbare trang /lyst/motivation til at svare 'korrekt' er vigtig at huske på, når man arbejder med unge i en skolesammenhæng, hvorfor det også er vigtigt at sikre sig, at der er tid til at bryde med dette mønster og hjælpe eleverne med at skabe en mere ærlig og åben samtale.

Hvad kunne vi have gjort anderledes?

- Inden turnéen overvejede vi at forsøge os med forskellige gruppedannelser undervejs, fx rene pige-/drengegrupper, men virkeligheden var, at der var mange andre hensyn at tage, hvorfor vi valgte at følge lærernes anbefalinger i forhold til gruppeopdelinger for at sikre, at flest fik mest muligt ud af workshoppen. Som tilfældet ville, det var der dog to steder, hvor den ene afvikler arbejdede med rene pige-grupper (se side 44). At forsøge med forskellige grupper mere konsekvent kræver større forhåndsplanlægning, men det kunne være interessant at undersøge nærmere, eftersom der utvivlsomt vil være både fordele og ulemper ved forskellige gruppeinddelinger.

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN

I udgangspunktet var formålet med spørgeskemaet udelukkende at måle på indsatsens virkning på de elever, som deltog i indsatsen. Det blev hurtigt klart, at det ville kræve større resurser og mere tid, end vi havde afsat og tiltænkt denne del af projektet: for at kunne måle på eventuelle adfærdsændringer skal målingerne finde sted over længere tidsintervaller, end det var muligt at indfri inden for projektets ramme. Og dobbeltbesvarelser af samme spørgsmål inden for et kort tidsinterval ville betyde, at eleverne både ville kunne huske deres tidligere besvarelser, og at de ville være bevidste om vores ønskede respons (= at indsatsen ændrede noget i deres forståelse/adfærd), hvilket ville mindske sandsynligheden for opnåelsen af ærlige besvarelser betragteligt.

Men udsigten til at nå rigtig mange elever fordelt på hele landet, kunne vi ikke sidde overhørig, og derfor valgte vi at konstruere et spørgeskema, der primært spurgte til elevernes egne holdninger og tanker om adfærd og overgreb mere generelt. Som måleenhed valgte vi at indhente besvarelser fra en kontrolgruppe. Spørgeskemaundersøgelsen gennemgås nedenfor.

Deltagere

1.435 elever fordelt på 6 forskellige byer i Danmark deltog i indsatsen. Den samlede 'indsatsgruppe' bestod af elever fra 8.-10. klasse og ungdomsuddannelserne, herunder gymnasiet, HF og produktionsskoler. 8. klasse-elevernes deltagelse beror på en misforståelse hos skolerne, der bookede plads. Vi havde i udgangspunktet vurderet 8. klasse-elever for unge til projektet, men vi valgte at gennemføre, da eleverne var mødt op. Den samlede gruppe omfattede også adskillige specialeklasser, herunder unge med psykiske udfordringer og indlæringsvanskeligheder. Ud af de deltagende elever besvarede 1.003 elever (70,04%) spørgeskemaet.*

Kontrolgruppe

For at finde en brugbar kontrolgruppe sendte vi forespørgsler ud til alle andre skoler i de byer, vi besøgte, til nærliggende byer, til venner og bekendte og alle andre netværk, vi kunne gøre brug af. Men trods mange positive tilkendegivelser om selve projektet, lykkedes det os ikke at få en kontrolgruppe med et tilsvarende antal besvarelser, som gruppen fra indsatsen. Det lykkedes os at indhente 275 elevbesvarelser, lige knap en tredjedel af indsatsgruppen, som sammenligningsgrundlag.

Skemaernes opbygning og indhold

Spørgeskemaet, som deltagerne i indsatsen besvarede, bestod af 25** spørgsmål, hvoraf de sidste specifikt omhandlede henholdsvis forestilling og workshop. Vores udgangspunkt for de sidste to spørgsmål var, at selv om eleverne fik mulighed for at sætte ord på deres oplevelse som en

* Grundet tidspres var skemaudfyldning ikke altid en mulighed som afslutning på workshoppen, og i de tilfælde bad vi lærerne afsætte tid i skolen til udfyldelsen. Der var desuden elever, som ikke havde en mobiltelefon.

** Grundet en fejl i det oprindelige spørgeskema måtte vi indsætte 2 spørgsmål om workshoppen for at give respondenterne flere svarmuligheder.

afsluttende del af workshoppen, var det vigtigt, at de også fik mulighed for at give en anonym tilbagemelding, hvor de ikke skulle 'stå til ansvar' for deres udmelding.

Kontrolgruppen har besvaret de samme spørgsmål som respondenterne i indsatsgruppen, dog ikke de sidste to spørgsmål.

Ved adskillige af spørgsmålene fik respondenterne mulighed for at uddybe deres svar i et **kommentarfelt**. Mange, men langt fra alle, benyttede sig af denne mulighed, og kommentarerne inkluderes i form af opsummeringer under det relevante spørgsmål.

At vi ikke specifikt spørger ind til elevernes egne erfaringer med voldtægt skyldes, at vi ikke mente, at de unge skulle føle sig forpligtede til at fortælle om potentielt traumatiserende oplevelser i en spørgeskemaundersøgelse uden garanti for, at der også ville blive fulgt op på disse tilkendegivelser. Det var en garanti, projektet ikke kunne give. Undervejs har der dog været tilbagemeldinger om overgreb – herunder fuldbyrdet voldtægt – både i workshoppen og kommentarerne til spørgeskemaet, men dette er alene udtryk for elevernes eget ønske om at dele denne information.

TAL + ANALYSE

Fordelt på **alder** og **køn** ser **deltagergruppen** således ud:

køn	pige	dreng	andet
i alt	556/55,54%	437/43,66%	8/0,8%
alder			
14 år	6,12 %	6,86%	0
15 år	34,53%	36,38%	37,5%
16 år	25,18%	21,74%	25%
17 år	9,53%	8%	0
18 år	11,51%	12,12%	25%
19 år	8,27%	9,15%	0
20-39 år	5,22%	5,49%	12,5%

Og **kontrolgruppen**:

køn	pige	dreng	andet
i alt	144/52,36%	127/46,18%	4/1,45%
alder			
14 år	9,80%	7,08%	
15 år	30,77%	29,13%	25%
16 år	29,37%	44,09%	
17 år	16,78%	9,45%	50%
18 år	9,09%	4,72%	25%
19 år	0,7%	0,79%	
20-25 år	2,80%	3,94%	

Selv om der er stor forskel på det samlede antal i de to grupper, er der begge steder et flertal af piger, henholdsvis ca. 10% og 6% flere piger end drenge, som har udfyldt spørgeskemaet.

I de spørgsmål, hvor vi ser på alder, forholder vi os kun til aldersgruppen 14-19 år, da de unge er vores fokusområde, og det er her den majoritet af respondenterne befinder sig. De øvrige aldersgrupper udgør tilsammen 5,38% af den samlede indsatsgruppe og 6,74% af kontrolgruppen, som fordelt på individuelle årstal bliver til væsentligt mindre, hvorfor vi ikke anser de individuelle aldersgrupper som brugbare til at sige noget om aldersgruppens holdninger.

Da gruppen af respondenter, der definerer sig som 'andet' end pige/dreng, er meget lille, har vi også valgt at se bort fra dem, og kun forholdt os til kønsfordeling pige og dreng.

ADFAERD I DET OFFENTLIGE RUM:

Spørgsmål 3. Der snakkes ind imellem rigtig meget om, hvad man må og ikke må i det offentlige rum. Så snart man går ud af hoveddøren derhjemme, træder man ind i en verden, man deler sammen med alle mulige andre, som man stort set ikke kender. Synes du, der bør være regler for, hvordan man opfører sig i det offentlige rum?

Ja:	67,14%	66,67%
Nej:	18,75%	14,29%
Ved ikke:	14,11%	19,05%

Måske knap så overraskende mener flertallet (over to tredjedele af respondenterne), at det er en god idé med regler for opførsel i det offentlige rum. Men det betyder så også, at knap en tredjedel af respondenterne umiddelbart tilkendegiver, at de enten finder regler unødvendige, eller at de er i tvivl.

Der er dog langt fra konsensus om, hvad begrebet 'regler' indebærer. Mange læser spørgsmålet, som om der spørges til *nedskrevne regler*, og i kommentarerne bliver det desuden tydeligt, at mange sonder mellem regler på den ene side og (uformelle) *normer, social adfærd, opdragelse, uskrevne regler, lovgivning, selvfølgeligheder, naturlighed og respekt for andre* på den anden side.

Kommentarerne der argumenterer **for** regler centrerer sig omkring vigtigheden af *ordentlig opførsel; at ikke alle har samme grænser, hvorfor det er godt med regler; at man ikke bare kan gøre, hvad man vil; at samfundet ville bryde sammen eller ende i kaos uden regler; at der ikke ville være styr på tingene; og at man ville kunne gøre andre ondt uden en eller anden form for regler.*

Argumenterne **imod** regler handler i vid udstrækning om *ytrings- og personlig frihed*; men her er det interessant at bemærke, at argumenterne endvidere omfatter uddybende kommentarer såsom, at der allerede er *uskrevne regler; lovgivning; opdragelse; almindelig adfærd; socialt pres; etiske regler*, etc. hvilket indikerer, at andelen af respondenter, der går ind for en eller anden form for regler i det offentlige rum reelt set er større end umiddelbart angivet, og det uanset køn.

Spørgsmål 4, 5 & 6 omhandler specifik adfærd, der også, men ikke udelukkende, kan opfattes som seksualiserende. Her spørges til elevernes egne erfaringer: hvad man *må*, hvad man selv har *gjort*, og hvad man selv har *oplevet*.

Spørgsmål 4: Det kan være svært at blive enige om, hvordan man skal opføre sig i det offentlige rum. Nedenfor finder du en liste med forskellige handlinger, som du skal vurdere, om du synes er okay. Og er der fx forskel på, om man kender vedkommende, om det er en dreng eller pige? Du skal kun sætte X (gerne flere) i de bokse, hvor du mener, at det er okay.

Her spørges *kun* ind til, hvad respondenterne synes **man må**, ikke hvad man ikke må, ud fra en formodning om at det giver et klarere billede af hvilke handlinger, de selv instinktivt oplever som ok. Hvis respondenterne skal tilkendegive ja eller nej sættes en indre forhandling i gang, og derved bliver svaret ikke et udtryk for deres instinktivt positive tilkendegivelse.

Må man fx:	kender	kender ikke	pige	dreng
Fløjte/pifte efter	88,62%	14,9%	26,49%	21,04%
kommentere udseende	81,17%	26,59%	35,45%	26,49%
- positivt	85,6%	59,72%	54,18%	45,16%
- negativt	42,6%	6,34%	11,48%	9,87%
- seksualiserede	28,5%	3,63%	8,76%	6,04%
Klappe i numsen	57,6%	2,32%	15,11%	10,27%
Kramme	86,4%	15,91%	36,35%	29,41%
Kysse på kinden	58,81%	5,04%	23,26%	15,01%
Kysse på halsen	30,82%	2,42%	11,98%	6,85%
Kysse på munden	35,86%	3,32%	15,81%	9,87%
Tage på brysterne	18,83%	1,71%	8,06%	3,83%
Tage i skridtet	13,8%	1,41%	5,44%	3,42%
Hånd op under kjole etc.	13,39%	1,11%	5,84%	2,22%
Hånd ned i bukser etc.	14,09%	1,72%	4,53%	2,01%

Forskelsbehandling af piger og drenge

Det, der umiddelbart springer mest i øjnene er, at i indsatsgruppen er alt **mere tilladt** at gøre mod piger end mod drenge, selv handlinger som kun en mindre andel af respondenterne tilkendegiver, at de synes er okay at gøre, som fx at kysse nogen på halsen, hvor næsten dobbelt så mange (11,98%) mener, at det er okay at kysse en pige på halsen, mens kun 6,85% mener, at det er okay at kysse en dreng på halsen. Det er også mere tilladt at kommentere positivt på en pige (54,18%) end på en dreng (45,16%), så handlingens 'indhold' er tydeligvis ikke afgørende. Her skal der selvfølgelig tages det forbehold, at det ikke er alle, som fx har tilkendegivet, at man må kommentere på folk, man kender/ikke kender, som også har angivet, om det gælder henholdsvis pige og/eller dreng.

Så selv om der i mange tilfælde kun er relativt få, som tilkendegiver, at en bestemt adfærd er ok, ser vi en indikation af **accepteret forskelsbehandling af piger og drenge**, fordi den er konsekvent. Med andre ord er det mere 'tilladt' at kommentere på og berøre piger end drenge i det offentlige rum.

Kontrolgruppen

Ser vi på kontrolgruppen er **alt generelt mere tilladt**, særligt overfor folk man kender (i mindre grad overfor folk, man ikke kender), og det er uanset, om det er drenge eller piger (med samme forbehold som nævnt ovenfor). Dette kan ses som en indikation på, at de unge i indsatsgruppen, som har været 'medoplevere' til konsekvenserne af et seksualiseret overgreb og efterfølgende har arbejdet med egne og andres grænsesætning, generelt har en lavere tolerance overfor handlinger, der også kan opleves som seksualiserende, i det offentlige rum, end de unge fra kontrolgruppen.

	kender	kender ikke	pige	dreng
fløjte/pifte efter	91,88%	19,19%	44,65%	41,70%
kommentere udseende	90,41%	35,42%	56,46%	53,87%
- positivt	94,10%	74,54%	76,38%	74,54%
- negativt	46,13%	8,49%	19,55%	22,51%
- seksualiserede	38,38%	4,06%	14,76%	16,61%
Klappe i numsen	60,52%	2,95%	22,88%	25,83%
Kramme	97,42%	35,79%	62,36%	61,25%
Kysse på kinden	83,03%	8,86%	45,39%	39,11%
Kysse på halsen	48,34%	4,43%	23,99%	21,77%
Kysse på munden	56,83%	6,27%	29,89%	27,68%
Tage på brysterne	21,77%	2,95%	11,44%	11,81%
Tage i skridtet	16,24%	1,85%	7,01%	8,856%
Hånd op under kjole etc.	12,18%	1,85%	7,01%	6,27%
Hånd ned i bukser etc.	12,18%	1,85%	7,01%	6,64%

Ser vi på køn, er der overordnet samme tendens til, at mere er tilladt at gøre mod piger end mod drenge, men med enkelte væsentlige undtagelser, herunder at **kommentere både negativt og seksualiserende på drenge** samt **at tage dem i skridtet**, hvilket er interessant i og med, at det drejer sig om adfærd, der umiddelbart kan opleves som mere eksplicit seksualiserende.

Ud fra besvarelsenerne kan vi ikke umiddelbart lokalisere en forklaring på denne forskel, men det er værd at nævne, at noget, vi bemærkede med indsatsgruppens drenge, mens de ventede på at starte workshoppen, var en tendens til at være meget fysiske og verbale med hinanden, herunder udfordrende på hinandens grænser. Fx var der mange som 'slog' og kommenterede højlydt på hinanden – muligvis som en reaktion på den følelsesmættede forestilling, de lige havde set. Sammenlignet med pigerne var deres adfærd i hvert fald væsentligt mere ekspressiv og fysisk. En tendens der var væsentlig mindre efter workshoppen. Vi kan selvfølgelig ikke sige det med sikkerhed, men ændringen i drengenes udad-reagerende adfærd kan skyldes, at drengene efter workshoppen var blevet mere opmærksomme på såvel egne som de andre drenges grænser, og derfor måske oplevede, at potentiel negativ og/eller seksualiserende adfærd ikke længere var helt så ok.

Venner og bekendte eller fremmede

Når vi ser på, hvad der tilkendegives som ok adfærd overfor folk, man kender vs. folk, man ikke kender, kan vi se, at samtlige respondenter både i indsats- og kontrolgruppen er af den opfattelse, at man kan tillade sig meget mere overfor folk, man kender end folk, man ikke kender.

Denne tilkendegivelse bliver interessant, når den sammenholdes med en af øvelserne i workshopen, hvor eleverne parvis arbejder med at læse hinandens kropssprog. Øvelsen går ud på, at den ene elev står stille, mens den anden går hen imod vedkommende, indtil vedkommende signalerer STOP, alene med øjnene – uden brug af blink eller andre fysiske 'tricks'. Her var mange vennepar af den umiddelbare holdning, at det var ok at gå helt tæt på, fordi man 'jo' var venner, men der var flere tilfælde, hvor kroppene kommunikerede noget andet. Der viste sig at være mange flere nuancer i den kropslige vs. den kognitive forståelse og kommunikation af personlige grænser, og hvor tæt på individuelle elever egentlig gerne ville have deres venner, selv om 'vennekonsensus' var, at det var okay at gå helt tæt på.

Dette fortæller os, at der kan være generelle, kulturelle forståelser af, hvor grænseløse vi må være med hinanden, 'når bare vi er venner', uden at vi nødvendigvis kropsligt og følelsesmæssigt er 'enige'.

Hvordan stemmer holdningstilkendegivelserne så overens med respondenternes egne erfaringer?

Spørgsmål 5: Har du selv nogen sinde gjort noget af det følgende mod en anden person i det offentlige rum? Hvis ja, var det så en du kendte og/eller en, du ikke kendte? Du skal kun sætte X (gerne flere) ved det, du selv har gjort:

	kender	kender ikke
Råbt/fløjtet efter på gaden	79,33%	18,44%
Klappet i numsen	67,89%	5,67%
Kysset på kinden	74,33%	6,56%
Kysset på munden	59,89%	8,89%
Taget i skridtet	18,33%	2,22%
Taget på brysterne	30,44%	3,44%
En hånd i buksen	15,56%	2,56%
En hånd op under kjole	13,89%	2,33%
En hånd op under trøje	22,56%	3%

Spørgsmål 6: Har du selv nogen sinde oplevet, at nogen gjorde noget af det følgende mod dig i det offentlige rum? Hvis ja, var det så en du kendte og/eller en, du ikke kendte? Du skal kun sætte X (gerne flere) ved det, du selv har oplevet:

	kender	kender ikke
Råbt/fløjtet efter på gaden	74,14%	46,04%
Klappet i numsen	70,46%	24,41%
Kysset på kinden	69,12%	14,72%
Kysset på munden	56,74%	12,49%
Taget i skridtet	21,18%	6,47%
Taget på brysterne	30,43%	8,47%
En hånd i buksen	15,83%	4,79%
En hånd op under kjole	12,26%	4,46%
En hånd op under trøje	22,19%	4,91%

Overordnet set tilkendegiver besvarelsene, at man måske nok har lov til at **fløjte** efter eller **kommentere på personers udseende**, og at man har lov til at **røre ved folk**, man kender, men jo mere eksplicit seksualiserende berøringerne bliver jo mindre accepterede er de, også blandt folk man kender. Og fordi man godt må **klappe en, man kender, i numsen**, er det ikke ensbetydende med, at der er ok, når det er en fremmed.

Holdninger vs. virkelighed

I det bredere perspektiv hænger holdninger og virkelighed dog ikke nødvendigvis sammen. Hvis vi fx ser på det, vi i populær tale kalder *cat-calling*: at **råbe/fløjte efter nogen på gaden**, hvor 88,62% angiver, at det er okay, når det er nogen, man kender, mens 14,9% synes, det er okay, når det er nogen, man ikke kender, tilkendegiver 18,44%, at de selv har råbt/fløjtet efter nogen på gaden, som de ikke kender, og hele 46,04% tilkendegiver, at de har oplevet, at nogen fløjtede efter dem på gaden. Hvem der har råbt/fløjtet efter dem, ved vi ikke, men vi kan se, at knap 50% af respondenterne har været udsat for noget, de ikke nødvendigvis selv vurderer som ok adfærd.

Når vi ser på tallene for et **klap i numsen** ser vi nogenlunde det samme billede. Lidt over halvdelen af respondenterne (57,6%) mener, at det er ok at klappe en, man kender, i numsen, mens kun meget få (2,32%) mener, at det er ok at klappe en, man ikke kender, i numsen. Ikke desto mindre tilkendegiver 70,46%(+ 10%), at de er blevet klappet i numsen af en de kender, mens 5,57% (ca. dobbelt så mange) angiver, at de selv har klappet en fremmed person i numsen, og knap 1 ud af 4 (24,41%) har oplevet, at nogen de ikke kendte, klappede dem i numsen.

Og ser vi på tallene for at **blive taget i skridtet**, tilkendegiver 13,8%, at det må man gerne, hvis det er en man kender, mens kun 1,71% synes, at man må, hvis det er en, man ikke kender. 18,33% tilkendegiver dog, at de selv har taget nogen, de kender, i skridtet, og 2,22% at de har taget en, de ikke kender, i skridtet, mens 21,18% har oplevet at blive taget i skridtet af en, de kender, og 6,47% har oplevet at en, de ikke kender, har taget dem i skridtet. Det vil sige, at over 5% af respondenterne har oplevet, at en de ikke kendte tog dem i skridtet i det offentlige rum, mens ca.

20% har oplevet, at en de kendte tog dem i skridtet, og det selv om kun knap 14% tilkendegiver, at det er okay adfærd i udgangspunktet.

Her er det vigtigt at pointere, at vi ikke kan se, om det er de respondenter, der udtrykker, at det er okay fx at blive taget i skridtet, der også selv har oplevet at blive taget i skridtet. Så reelt set kan antallet af respondenter, der oplever uønskede berøringer, være højere.

Kontrolgruppen

Når vi ser på kontrolgruppen, ser vi den samme tendens, hvor fx kun 19,19% synes, at det er okay at **fløjte/råbe** efter nogen, man ikke kender, på gaden, mens knap 50% har oplevet at en, de ikke kendte, har gjort det. Og kun 2,95% synes, det er okay at **klappe en, man ikke kender, i numsen**, mens 3,95% selv har gjort det, og 22,69% har oplevet at en, de ikke kendte, klappede dem i numsen.

Spørgsmål 5:

	kender	kender ikke
Råbt/fløjtet efter på gaden	79,05%	15,42%
Klappet i numsen	76,68%	3,95%
Kysset på kinden	78,66%	6,32%
Kysset på munden	64,03%	6,32%
Taget i skridtet	14,23%	0,79%
Taget på brysterne	22,53%	1,58%
En hånd i buksen	5,93%	1,19%
En hånd op under kjole	4,74%	1,19%
En hånd op under trøje	18,97%	1,19%

Spørgsmål 6:

	kender	kender ikke
Råbt/fløjtet efter på gaden	74,23%	49,62%
Klappet i numsen	75,38%	22,69%
Kysset på kinden	73,08%	11,92%
Kysset på munden	58,46%	11,15%
Taget i skridtet	16,54%	4,23%
Taget på brysterne	26,15%	7,69%
En hånd i buksen	8,46%	3,46%
En hånd op under kjole	5%	1,92%
En hånd op under trøje	18,08%	3,46%

Der er for så vidt ikke noget nyt i, at vores holdninger ikke altid stemmer fuldstændig overens med vores handlinger/adfærd, ej heller i at vi synes, at vi kan tillade os meget mere overfor folk, vi kender end folk, vi ikke kender. Men tallene afslører desværre også, at folk i det offentlige rum udsættes for handlinger af mere eller mindre seksualiserende karakter, som de ikke selv betragter som okay adfærd.

BYSTANDERE

Bør man handle, når man er vidne til andres grænseoverskridende adfærd? Bør vi som samfund påtage os retten til at begrænse vores venners, bekendtes eller helt fremmede menneskers adfærd? Når talen falder på (seksualiserede) overgreb, krænkelser etc., er man i stigende grad også begyndt at tale om *bystandere*: vidnerne. Dem som ikke nødvendigvis deltager aktivt, men som heller ikke nødvendigvis reagerer, handler og/eller siger fra.

At sige fra i venner og bekendtes selskab er dog ofte lettere sagt end gjort – og måske særligt blandt unge mennesker, som er i gang med at forme deres identitet baseret på værdier, de muligvis ikke er helt bevidste om endnu.

Spørgsmål 7: Når der sker ting som du ikke synes er fedt/sjovt/spændende, men alle andre tilsyneladende gør, er det så svært at sige fra/nemt at sige fra/hverken eller/både og/det kommer an på:

	I alt	pige	dreng
Svært	21,30%	22,12%	20,75%
Nemt	30,99%	26,51%	36,32%
Hverken/eller	11,21%	11,15%	10,85%
Både/og	19,16%	21,02%	17,22%
Kommer an på	17,33%	19,20%	14,86%

Ifølge kommentarerne kommer det generelt rigtig meget an på *hvem, hvad og hvor*, der skal siges fra overfor, med andre ord: *situationen, om man er sammen med venner eller fremmede, om det er en selv, det går ud over eller andre; hvilket humør man er i*, etc.

Langt størstedelen af kommentarerne handler om, at det er **svært** at sige fra: *man vil ikke gøres til grin; ikke ødelægge stemningen; man er måske den eneste, der gerne vil sige fra; de(n) anden(re) er stærkere end en selv; man bliver presset i druklege; ved 'ekstrem' grænseoverskridelse; hvis man er genert og utilpas og bange for, hvad andre tænker; hvis det gentager sig; hvis det ødelægger det for andre; hvis man bliver dømt svag eller tør; hvis man helst ikke vil være en lyseslukker*, etc.

En del lægger også vægt på, om det er noget *stort* eller *småt*, en *bagatel* eller om *det ødelægger stemningen* – men her er det vigtigt at være opmærksom på, at det jo altid vil være et spørgsmål om, hvem der definerer det, der er 'stort' vs. det, der er 'småt'. Og det er langt fra ens for alle.

Nogle af kommentarerne betoner, at man *bør* sige fra, hvis det er noget **seksualiserende**, hvilket ikke er ensbetydende med, at de også gør det.

Ud fra tilkendegivelserne kan det umiddelbart være svært at sige noget generelt om *bystander*-perspektivet. Ud fra køn er der kun mindre udsving, med et lille flertal af piger, der synes, at det er svært at sige fra. Der er heller ikke de store udsving mellem aldersgrupperne, udover at der måske lidt overraskede er flest 19-årige, som tilkendegiver, at det er svært at sige fra.

Det er dog værd at holde sig for øje, at det overordnet set kun er 30%, der tilkendegiver, at det er **nemt** at sige fra, og selv hos dem fremgår det af **kommentarerne**, at det også afhænger af *hvem*, *hvad* og *hvor*. Dvs. at **for langt de fleste respondenter** (+ 70%) er det mere **komplekst** og **kontekstafhængigt** end som så, mens det for gennemsnitligt 1 ud af 5 er dissideret **svært** at sige fra.

Kontrolgruppen

Det, der umiddelbart er mest bemærkelsesværdigt i kontrolgruppen, er, at kun 8,95% af drengene synes, at det er **svært** at sige fra, mens 43,90% synes, at det er **nemt**, for selv om også flere drenge i indsatsgruppen synes, at det er nemt at sige fra, udgør forskellen kun ca. 15% mod de ca. 35% i kontrolgruppen. Dette kan skyldes, at det kan være problematisk for drenge at erkende, at det er svært at sige fra, fordi det ikke passer med den maskuline fortælling om, at drenge skal være stærke og handlende. At det ikke forholder sig helt sådan i indsatsgruppen, kan hænge sammen med, at de i workshoppen blev konfronteret med, hvor vanskeligt det rent faktisk kan være at kommunikere egne grænser til andre, og at det ikke nødvendigvis er nemt bare at sige stop.

	I alt	pige	dreng
Svært	13,06%	17,02%	8,94%
Nemt	35,82%	26,95%	43,90%
Hverken/eller	7,46%	4,26%	11,38%
Både/og	19,40%	22,70%	16,26%
Kommer an på	24,25%	29,080%	19,51%

VICTIM-BLAMING

Kan et offer selv være skyld i et seksualiseret overgreb? Vores holdning er klart NEJ. Men vi ved også, at langt fra alle deler dette standpunkt. Hver gang en voldtægtssag vækker mediernes interesse, bruges der megen tid og spaltepads på at tale om offerets adfærd: hvad de gjorde, sagde, havde på, havde drukket etc., mens gerningspersonens strategier meget sjældent berøres. Med dette skæve fokus følger ofte også en placering af skyld og dermed ansvar på ofrets skuldre. Og konklusionerne på historierne om voldtægt og andre seksualiserede overgreb ender meget ofte med opfordringer til (unge) kvinder om at passe bedre på, drikke mindre, ikke gå alene hjem, etc. I de senere år har der dog været et stigende fokus på og ikke mindst kritik af denne form for mere eller mindre implicit *victim-blaming*. Aktivistiske bevægelser såsom #aldrigdinskyld og ikke mindst #MeToo har set dagens lys, bl.a. med det formål at fratage ofrene skyld og flytte fokus over på gerningspersonerne og deres handlinger/strategier. Flere og flere ofre for seksualiserede overgreb og krænkelser vælger desuden at stå frem for at belyse problemets omfang og de alvorlige konsekvenser, overgreb har.

Men mange unges primære nyhedskilder er de sociale medier, herunder FB, hvor læserens følelser ofte har større legitimitet end ofrenes oplevelser – ikke mindst af seksualiserede overgreb – som vi ifølge Camilla Møhring Reestorff (videnskab.dk) måske særligt har set det i forbindelse med #MeToo. Så hvad resonerer stærkest hos de unge – ofrenes oplevelser eller mediernes fokus?

Spørgsmål 8: Kan man selv være skyld i voldtægt hvis ... (sæt gerne flere X)

	i alt	pige	dreng
Flirtende	21,15%	13%	31,46%
Sexet påklædt	17,32%	13,77%	21,46%
Alene til fest	5,21%	3,63%	7,32%
Påvirket af alkohol/stoffer	19,66%	15,11%	25,37%
Har kysset personen	13,07%	6,31%	21,71%
Tager personen med hjem	25,50%	17,78%	35,37%
Tager med personen hjem	26,46%	20,46%	34,39%
Har været sammen med mange andre	4,78%	3,06%	6,59%
Siger ja til sex men fortryder	33,90%	24,09%	46,34%
Går alene hjem om natten	6,27%	5,54%	7,32%
Aldrig	46,65%	60,42%	29,27%
Kommer an på	10,95%	11,47%	10,24%

En interessant generel observation i forbindelse med besvarelsene af dette spørgsmål er, at kun meget få respondenter sætter spørgsmålstegn ved eller udfordrer udsagnet om, at det er voldtægt, der begås, hvilket vil sige, at respondenterne i udgangspunktet anerkender, at der finder voldtægt sted i de omtalte eksempler.

Selv om der overordnet set er mange (knap 50%), der tilkendegiver, at **voldtægt aldrig er ofrets egen skyld**, også i kommentarerne, er det bekymrende, at de resterende godt 50% mener, at ofre selv kan være skyldige i voldtægt. Vi ser ikke nødvendigvis dette som en tilkendegivelse af **bevidst victim-blaming**, men også som udtryk for en mere **ubevidst victim-blaming**, som er forankret i de sociokulturelle repræsentationer af henholdsvis ofre og gerningspersoner, de unge præsenteres for i film, musik, litteratur og medier.

Når vi ser på fordelingen mellem drenge og piger, bliver det desuden meget tydeligt, at det i langt overvejende grad er drengene, der pålægger ofrene skyld for overgreb, hvorimod knap 2 ud af 3 piger (dobbelt så mange piger som drenge) mener, at voldtægt **aldrig** er ofret skyld – muligvis fordi de selv er i størst risiko for at ende i kategorien 'offer' og derfor har en større forståelse for offerpositionen generelt. Ikke desto mindre efterlader det **40% af pigerne** og **70% af drengene**, som mener, at **ofre for voldtægt bærer en grad af skyld** for det overgreb, de udsættes for. Også selv om de lige har set en teaterforestilling om konsekvenserne af en voldtægt.

At **sige ja til sex, men derefter fortryde** fremstår som den vægtigste grund til, at voldtægt er ofrets egen skyld, selv om tallet svinger afhængigt af aldersgruppe, og her er det interessant, at jo ældre respondenterne bliver, des færre ser fortrydelse som en grund til, at man selv er ude om voldtægt – måske også fordi det er de ældre aldersgrupper, der har mest reel erfaring med sex og derfor ved, at lysten kan forsvinde af alle mulige årsager og på alle mulige tidspunkter.

Når vi ser på køn, bliver det desuden tydeligt, at næsten dobbelt så mange drenge som piger mener, at når man først har sagt ja til sex, kan man ikke fortryde. Er det udtryk for en implicit forståelse af, at drenge har ret til/krav på sex? Det kan vi ikke direkte udlede af hverken tal eller de uddybende kommentarer, men det, vi kan se, er, at **ingen af kommentarerne omhandler respondenternes egen ret til fortrydelse**. Der forholdes sig udelukkende til, at det er partneren = pigen, der fortryder, og at det har hun så kun ret til i visse tilfælde.

I kommentarerne fremgår det endvidere tydeligt, at forståelsen af 'at fortryde' ofte men ikke udelukkende forstås som under selve sexakten. Nogle læser det nemlig også, som om 'fortrydelsen' finder sted den følgende dag, og *hvis man så kalder det voldtægt, er det ens egen skyld* (dreng). For os ligger det interessante i de kommentarer i, at spørgsmålet overhovedet læses på den måde, ikke mindst fordi det bliver tydeligt, at vi ikke har stillet spørgsmålet klart nok. Vi burde have inkluderet "undervejs". Men på den anden side fortæller denne læsning os noget om, at **myten, om at kvinder anmelder mænd for voldtægt, fordi de fortryder at have haft sex med vedkommende, lever i bedste velgående**, selv om der hverken er undersøgelser eller statistikker til at underbygge den fortælling (se også under 'falske' anmeldelser, SP 14).

Der er endvidere dem, som tilkendegiver, at det er muligt at fortryde, men kun hvis der tydeligt siges nej/fra; med andre ord hvis ansvaret udelukkende lægges over på den part, som ikke længere har lyst, mens den, som gerne vil, ikke behøver at sikre sig et fortsat 'ja'. Dette underbygger vores oplevelse af, at samtykke i forbindelse med sex ikke er en italesat norm blandt de unge.

Kontrolgruppen

	i alt	pige	dreng
Flirtende	21,40%	15,04%	26,89%
Sexet påklædt	12,06%	7,52%	15,97%
Alene til fest	1,95%	0,75%	3,36%
Påvirket alkohol/stoffer	15,56%	11,28%	19,33%
Har kysset personen	17,90%	14,29%	21,01%
Tager personen med hjem	34,63%	26,32%	43,70%
Tager med personen hjem	31,91%	27,07%	36,97%
Har været sammen med mange andre	3,11%	2,26%	3,36%
Siger ja til sex men fortryder	39,69%	27,82%	52,10%
Går alene hjem om natten	3,50%	4,51%	2,52%
Aldrig	45,53%	60,15%	29,41%
Kommer an på	11,67%	9,77%	12,61%

Ser vi på kontrolgruppen, ligner den i store træk indsatsgruppen, med små afvigelser, men ikke af afgørende betydning. Og selv om det i udgangspunktet må betragtes som foruroligende, at de to gruppers besvarelser ligner hinanden næsten til forveksling, til trods for at den ene gruppe lige har set en forestilling om konsekvenserne af voldtægt, fortæller det os på den anden side, at selv om man som publikum har fået større indsigt i og forståelse for offerpositionen = hvad det gør ved en, at blive udsat for noget så voldsomt som voldtægt, betyder det ikke, at den kulturelle lagring (fx *victim-blaming*), vi bærer med os, opløses og forsvinder som dug for solen med det samme.

Men hvad så med drenge og voldtægt? Et område der om muligt er endnu mere tabubelagt end piger og voldtægt. Hvordan italesætter vi det, uden at give køb på det kønnede aspekt af seksualiserede overgreb, hvor langt størstedelen af ofrene er piger/kvinder? Vi valgte at spørge kønsneutralt i SP 8 – fordi vi tænkte, at de fleste umiddelbart ville italesætte voldtægt som et pigeproblem – hvilket også afspejles i kommentarerne, hvor drenge ikke italesættes om ofre. Vi ville dog ikke udelade spørgsmålet om drenge og voldtægt, fordi det er vigtigt at tale om, men derfor blev det et mere overordnet og generaliseret spørgsmål.

Spørgsmål 9: Glæder dette også for drenge?

	i alt		pige		dreng	
Ja	85,01%	88,39%	89,69%	88,73%	79,10%	87,60%
Nej	5,24%	4,12%	4,05%	4,23%	6,65%	4,13%
Ved ikke	9,75%	7,49%	6,26%	7,04%	14,25%	8,26%

Spørgsmålet er i virkeligheden meget åbent, og måske for åbent, for hvad er det egentlig, vi spørger om? Om drenge kan voldtages? Om drenge også selv er skyld i voldtægt, når det sker? Faktisk spørger vi om begge dele med dette ene spørgsmål, og derfor er det her nødvendigt at kigge nærmere på **kommentarerne** for at få et indblik i, hvad det er, respondenterne selv mener, de svarer på.

Umiddelbart kan vi på den positive side konstatere, at rigtig mange af de respondenter, der mener, at det **aldrig** er ofrets skyld, også mener, at det omfatter drenge. Langt størstedelen af **kommentarerne** handler nemlig om **kønnets ligestilling** i sådanne sager. På den knap så positive side for voldtægts ofre uanset køn, betyder den store ja-gruppe dog også, at drenge selv kan være skyld i voldtægt af de samme årsager som piger. Og selv om dette måske kan læses som et udtryk for ligestilling, er det dog langt fra en ønsket ligestilling, at både drenge og piger *victim-blames*.

Selv om det overordnet set kun er få respondenter, der tilkendegiver, at piger har skyld, mens drenge ikke har, er det værd at bemærke, at gruppen omfatter både drenge og piger, hvilket for drengenes vedkommende kan læses som et udtryk for sexismen og pigernes vedkommende som 'internaliseret sexismen', men også som udtryk for en kønnet fejlopfattelse, der kommer til udtryk i holdningen, at drenge ikke kan voldtages. De uddybende **kommentarer** lyder bl.a.: *tænker ikke, at drenge vil gå sexet påklædt (dreng), drenge går i bukser og trøjer, så de lægger ikke op til, piger går i shorts og nederdel (pige), ikke på samme måde, fordi drenge for det meste ikke er bange for at blive voldtaget (dreng), det er meget anderledes, da man næsten aldrig hører om drenge (pige).*

Usikkerheden om det samme gælder for drenge er størst blandt drengene selv, hvor flere end dobbelt så mange som pigerne ikke ved, hvad de skal svare. En dreng, som mener, at der er mange grunde til at ofre selv kan være skyldige, **kommentarer** således: *Jeg er ikke sikker, men tror stort set, det er det samme.*

SAMTYKKE

Vi har set det i utallige film, læst om det i bøger, sunget med på sangene; kvinder der spiller 'kostbare' kender vi alle til. I romantiske komedier er det nærmest en grundpræmis. De kulturelle repræsentationer af kvindens 'nej', der bliver til et 'ja' alene fordi, manden insisterer og udnytter sin fysiske overlegenhed, er der mange af. Men betyder det, at vi ikke skal tage et nej alvorligt? At nej et ikke gælder?

Spørgsmål 10: Hvornår kan et nej også være et ja?

	i alt	pige	dreng
Altid	2,08%	2,22%	4,25%
Nogen gange	20,72%	17,74%	24,53%
Aldrig	31,38%	36,60%	25%
Sjældent	25,44%	21,44%	30,19%
Det kommer an på	19,38%	22%	16,04%

Som det fremgår mener kun 2,08% af respondenterne, at et nej **altid** kan være et ja, mens knap en tredjedel mener, at et nej **aldrig** kan være et ja. Flertallet, de sidste to tredjedele, mener dog, at der er situationer, hvor **et nej godt kan være et ja**.

I forhold til alder ligger respondenter ret jævnt fordelt – dog er de 14-årige dem, som har mindst fidus til absolutterne 'altid' (0%) og 'aldrig' (7,81%), og ud fra køn er der heller ikke voldsomme udsving, men der er dog et (lille) flertal af drenge, der mener, at nej **altid** kan være ja, og et (lidt større) flertal af piger der mener, at et nej **aldrig** kan være et ja.

Det absolutte nej

Svarene afslører, at et nej i flertallets opfattelse ikke nødvendigvis er 'absolut' = uforanderligt i al evighed, mens kommentarerne afslører, at der langt fra er nogen konsensus om, hvordan man definerer et nej, der **sjældent** eller **nogen gange** også kan betyde ja. Og denne manglende konsensus kan naturligvis gøre det vanskeligt at navigere i kommunikationen af grænser.

Ud fra **kommentarerne** bliver det tydeligt, at for de mange respondenter, der har sat kryds ved **nogen gange**, **sjældent** og **det kommer an på**, fortolkes et nej med udgangspunkt i meget andet end selve ordet, herunder *tonen; situationen; om det er for sjov; om der grines; kropssproget; om der er en aftale; om det er flirtende* etc. Det handler med andre ord rigtig meget om alt det 'uden om'.

En enkelt af respondenterne påpeger, at et nej godt kan være et ja, fx i forbindelse med BDSM, og det er et rigtig godt eksempel, fordi den eneste grund til, at det forholder sig sådan, er at man i det miljø fastsætter nogle meget klare og specifikke regler på forhånd. Det er meget muligt, at ordene 'ja' og 'nej' indgår som en del af spillet med modsat betydning, men netop derfor benytter man andre ord eller handlinger, der tilkendegiver et endegyldigt 'nej/stop'. Her taler man ikke om

gråzoner, som man skal føle og tolke sig vej igennem; her aftaler man på forhånd et **stop**-ord, så den anden ved, hvornår nej rent faktisk betyder nej.

Kontrolgruppen

Her bør det fremhæves, at 41,95% mener, at **et nej aldrig kan være et ja**, og at det er 55,32% af pigerne, der udtrykker denne holdning, i modsætning til 36,60% af indsatsgruppens piger. Det lavere tal for indsatsgruppen kan muligvis skyldes, at der i workshoppen blev arbejdet en del med det kroppen fortæller, som ikke altid stemmer overens med det, munden siger, hvilket måske ligger til grund for en 'afvisning' af entydighed hos indsatsgruppen.

	i alt	pige	dreng
Altid	3%	1,42%	4,92%
Nogen gange	14,61%	10,64%	18,03%
Aldrig	41,95%	55,32%	27,05%
Sjældent	21,35%	17,02%	26,32%
Det kommer an på	19,10%	15,60%	23,77%

I **kommentarerne** for denne gruppe fremhæves dette nej, der også kan være et ja, dog primært som en særlig **pigeting**: *Som udgangspunkt nej, men jeg synes der er en tendens til, at især piger kan sige nej på en måde, som er fnisende og måske endda sarkastisk og som indbyder mere til et ja (pige), Typisk en pige ting (dreng), narfisser, altså dem som siger nej, men alligevel er 100% efter du måske er gået ned til 60-70% (dreng) og Om en pige bare er opmærksomhedskrævende og siger nej for at lyde mindre klam (pige), hvilket vi ikke ser i indsatsgruppen, muligvis fordi vi på intet tidspunkt under indsatsen italesætter overgreb som kønnede.*

STRAF

Spørgsmål 11&12&13:

Voldtægt har været defineret som en kriminel handling (med varierende strafamme) i adskillige århundreder – men med al den snak om gråzoner og flydende grænser og ikke mindst graden af *victim-blaming* i den offentlige debat, er de unge så egentlig af samme opfattelse?

Spørgsmål 11: **Er voldtægt en kriminel handling?**

	i alt		pige		dreng	
Ja	96,13%	97,43%	96,72%	96,13%	95,99%	96%
Nej	1,12%	1,10%	0,73%	0%	1,42%	2,40%
Ved ikke	2,75%	1,47%	2,55%	0,70%	2,59%	1,60%

Stort set alle, både i indsatsgruppen og kontrolgruppen, er enige om, at voldtægt er en kriminel handling. De uddybende **kommentarer** centrerer sig om, at voldtægt er en kriminel handling, fordi *man foretager en form for voldshandling på andre; fordi det ødelægger folk; det er krænkelse på højt plan; det kan jo være dybt krænkende og traumatiserende for offeret; selvfølgelig er voldtægt en kriminel handling. om du skyder eller voldtager en kan gøre lige meget skade; fordi det er en tvunget overgreb; du overskrider en anden persons grænse; det er en krænkelse af en anden person. Det giver både psykiske og fysiske men hos offeret; det er forkert; det er uden den andens samtykke;*

Alle har retten til at bestemme over deres egen krop. Hvis du er blevet voldtaget har du ikke haft det valg; fordi man kan ødelægge et menneskes liv; det er ikke frivillig sex og der kan være meget dårlige konsekvenser efter det, f.eks. ar på sjælen og en lavere selvfølelse; det er ulovligt; Det er dybt forkert. Det er så vederstyggelig handling, at det er svært at sætte ord på.

Men der er også kommentarer der reflekterer andre overvejelser såsom: *Det er jo faktisk helt naturligt (der ved ikke sagt at det er okay) at voldtage. Det er den mest dominerende handling et menneske kan udføre. Men i nutidens samfund har vi ikke behov for den slags primitive magtkampe. Så Ja, lidt kriminelt er det vel (pige, 20 år).*

Der er ligeledes konsensus om, at voldtægt skal straffes. Langt størstedelen mener, at straffen bør være fængsel, som det er i dag, men der er også mange, som i **kommentarerne** tilkendegiver, at blandingsstraffe såsom fængsel og behandling, fængsel og bøde eller fængsel, behandling og bøde ville være optimalt. Af de få respondenter, der går ind for mildere eller ingen straf, er der et lille flertal af drenge.

Spørgsmål 12: Skal voldtægt straffes?

	i alt		pige		dreng	
Ja	95,83%	97,06%	97,09%	97,20%	94,58%	97,60%
Nej	1,42%	1,10%	0,73%	0,70%	1,89%	1,60%
Ved ikke	2,75%	1,84%	2,19%	2,10%	3,54%	0,8%

Spørgsmål 13: I så fald med hvad?

	i alt		pige		dreng	
Fængsel	82,47%	81,99%	84,79%	84,89%	80,05%	79,66%
Behandling	9,93%	13,41%	9,70%	12,95%	9,98%	13,56%
Bøde	4,33%	1,92%	3,42%	0,72%	5,35%	2,54%
Samfundstjeneste	3,27%	2,68%	2,09%	1,44%	4,62%	4,24%

Det er overordnet set interessant, at stort set alle respondenterne har en meget klar holdning til voldtægt som en kriminel handling, der skal straffes (hårdt), mens ca. halvdelen samtidig har tilkendegivet, at offeret i større eller mindre omgang selv kan være skyld i voldtægt.

HVORFOR SÅ FÅ ANMELDELSER?

Faktum er dog, at ud af de mange estimerede overgreb der finder sted årligt (ca. 5.100) er der stadig meget få, der efterfølgende anmelder et seksualiseret overgreb til politiet. Vi spurgte eleverne hvad de mener, dette skyldes.

Spørgsmål 14: I 2016 modtog politiet 791 anmeldelser af voldtægt eller forsøg på voldtægt. Man regner med, at der begås over 4.000* forsøg på/fuldbyrdede voldtæger om året i Danmark. Hvorfor tror du, at så mange ikke melder voldtægt til politiet? (respondenterne kunne sætte flere x)

Offeret er bange for gerningspersonen	72,14%	72,86%
Offeret er bange for hvad andre mener/tænker	70,71%	71,75%
Offeret er bange for at andre ikke tror på det der er sket	53,88%	56,13%
Offeret er i tvivl om de har været udsat for voldtægt	42,14%	53,90%
Voldtægt er svært at bevise	44,49%	56,13%
Politiet er ligeglade	11,84%	14,50%
Offerent tror, at vedkommende selv var ude om det	41,33%	45,72%
Det er pinligt	48,37%	56,13%
"Hvis ikke jeg siger noget, er det ikke sket"	42,04%	46,47%
Venner og familie bliver kede af det	33,27%	39,03%

* spørgeskemaet blev lavet inden de nye tal blev offentliggjort.

Svarene er hverken baseret på viden eller erfaring men udelukkende på gæt, og alligevel afslører de noget om, hvordan respondenterne forstår voldtægt. Tallene viser med al tydelighed, at voldtægt i høj grad forstås som forbundet med skyld og skam, og at frygten for hvad andre mener/tænker fylder lige så meget som frygten for voldtægtspersonen. Over halvdelen af respondenterne tror, at ofrene er bange for ikke at blive troet; knap 50% tror, at ofrene ikke anmelder fordi, det er pinligt; mens godt 40% mener, at det er fordi, ofrene tror, at de selv bærer skylden (se også SP 8).

Det er ikke vigtigt, om respondenterne har gættet rigtigt eller forkert, men det er sigende, at **internaliseringen af skyld og skam hos ofrene** fremstår som udtalte årsager til ikke at anmelde. Dette indikerer, at vi som samfund stadig tænker og italesætter voldtægt som tabu, som stigmatiserende, som noget der nedgør ofrene, og som andre derfor ikke må vide om.

I forhold til køn er det tydeligt, at **skyld og skam-aspekterne fylder mere hos pigerne end drengene**. Værd at fremhæve er, at knap 25% flere piger end drenge tror, at offeret er bange for ikke at blive troet, mens ca. 20% flere piger end drenge er af den opfattelse, at få anmelder, fordi ofret tror, at de selv bærer skylden. I vores optik afspejler dette, at hele voldtægtsproblematikken inklusive risiko for *victim-blaming* fylder mere hos unge piger end hos unge drenge, ikke mindst fordi pigerne er i størst risiko for at blive udsat for seksualiserede overgreb.

Køn	pige		dreng	
Offeret er bange for gerningspersonen	74,82%	75,71%	68,96%	70,40%
Offeret er bange for hvad andre mener/tænker	74,82%	75,57%	65,40%	68,80%
Offeret er bange for at andre ikke tror på det der er sket	64,23%	64,29%	40,76%	48%
Offeret er i tvivl om de har været udsat for voldtægt	48,72%	62,14%	34,12%	44%
Voldtægt er svært at bevise	50,55%	60%	37,20%	50,40%
Politiet er ligeglade	16,24%	17,14%	6,16%	11,20%
Offerent tror, at vedkommende selv var ude om det	49,64%	55%	30,81%	36,80%
Det er pinligt	53,28%	55%	42,18%	56,80%
"Hvis ikke jeg siger noget, er det ikke sket"	49,09%	50,71%	33,41%	41,60%
Venner og familie bliver kede af det	38,14%	44,29%	27,01%	32%

Et overraskende aspekt er, at så få overordnet set er af den opfattelse, at få anmeldelser skyldes, at politiet er ligeglade. I medierne har der været et stigende fokus på de 'udeblivende' anmeldelser, og i den forbindelse har der været flere historier om ofre, som anmelder og oplever anmeldelsen som endnu et overgreb, fx Anne-Ditte Nordmaj i Politiken den 13. maj 2017 "Voldtægten var frygtelig. Anmeldelsen var værre" og Kristine Holst i forbindelse med Amnesty Internationals kampagne for samtykkelovgivning samt personer, som vælger ikke at anmelde, fordi de ikke forventer en ordentlig behandling hos politiet. Men 2017 var også året, hvor Rigspolitiet igangsatte en kampagne for at få flere til at anmelde voldtægt, som primært kørte på sociale medier, hvor mange af de unge tilbringer en stor del af deres tid, så måske afspejler de unges tiltro til politiet en vellykket kampagne.

FALSKE ANMELDELSER

Når der diskuteres voldtægt i tv, radio, aviser og øvrige medier rammesættes argumentet om uskyldige mænd, der risikerer at blive udsat for falsk anklage om voldtægt, ofte som et problem på størrelse med antallet af begåede voldtægter eller forsøg på voldtægt. Vi ville gerne undersøge om dette også var holdningen blandt de unge, så vi stillede dem følgende spørgsmål:

Spørgsmål 15: **Hvor mange falske anmeldelser tror du, politiet registrerer om året (i%)?**

Procent	i alt		piger		dreng	
0%	6,60%	4,81%	9,11%	8,45%	3,52%	0,81%
7%	31,27%	30,74%	3,52%	36,62%	28,87%	25%
21%	37,87%	40,74%	36,07%	37,32%	39,67%	45,16%
45%	15,13%	14,07%	13,3%	10,56%	17,61%	17,74%
57%	7,72%	9,26%	7,65%	6,34%	7,51%	11,29%
93%	1,42%	0,37%	0,36%	0,70%	2,82%	0%

Flertallet af respondenterne fra både indsats- og kontrolgruppe (ca. ⅔) tilkendegiver, at de tror, at antallet af falske anmeldelser ligger på eller over 21%, hvilket betyder, **at flertallet af respondenterne tror, at i hvert fald 1 ud af 5 anmeldelser af voldtægt rent faktisk er falsk**, mens knap en tredjedel tror, at tallet ligger på 7%, hvilket er det officielle tal (7,3%) iflg. Det Kriminalpræventive Råds undersøgelse fra 2009.

Her skal det dog påpeges, at vi har givet respondenterne svarkategorierne, og derfor kan eleverne være af den overbevisning, at tallet reelt ligger på fx 17% og ikke 21%, lige såvel som at dem, der har angivet 7%, muligvis mener, at det korrekte tal er 10% eller 5%, uden at vi kan se det i vores tal. Vi har konstrueret svarkategorierne ud fra ønsket om et knap så bredt sammenligningsgrundlag, som vi ville have haft, hvis svarkategorien havde været helt åben. Og vi går ud fra, at eleverne har valgt det tal, der ligger tættest på det, de mener er korrekt. Det har ikke været vigtigt for os at måle på det præcise tal, da et sådant tal altid vil være et skøn uanset. Det vi var interesserede i var, om myten om mange falske anmeldelser også havde fodfæste blandt de unge.

I forhold til **køn** fordeler tallene sig ca. 50-50. Pigerne trækker ned mod den lave ende, med knap 10% der tror, at der aldrig indgives falske anmeldelser, mens drengene trækker op mod den høje ende. Lagt størstedelen af begge køn skønner dog, at andelen ligger på 7% eller 21%. **Aldersmæssigt** er der heller ikke de store udsving, udover at jo ældre respondenterne er, jo lavere tror de, tallet er. Men er tallet så det samme som for andre forbrydelser?

Spørgsmål 16: I forhold til andre forbrydelser, tror du så, tallet er:

Højere	49,13%	50,94%
Lavere	33,84%	28,46%
Det samme	17,02%	20,60%

Ca. halvdelen af samtlige respondenter tror, at tallet er højere end ved andre forbrydelser, og det er uanset, hvad de tror, tallet reelt er, hvilket fortæller os, at myten om et højt antal falske anmeldelser af voldtægt også fremstår troværdig for mange unge i Danmark. Og det handler ikke nødvendigvis om selve antallet, men om den overordnede forståelse af forbrydelsen voldtægt i forhold til andre forbrydelser. Der er nemlig respondenter, som tilkendegiver, at de tror, tallet er 7% men samtidig, at det er højere end ved andre forbrydelser. Ligeledes ser vi tilkendegivelser med 'omvendt fortegn', hvor respondenterne tror, at tallet ligger på 21% eller sågar 45%, men at det er lavere end andre forbrydelser. Med andre ord kan vi konstatere, at falske anmeldelser vurderes ud fra holdninger snarere end viden, og at udmeldingerne også kan fungere som en mere generel udmelding om voldtægtsfres (manglende) troværdighed.

Det er desuden værd at se på, hvem der tilkendegiver, at tallet er lavere, for her finder vi flest piger, mens flest drenge tror, at tallet er højere. Sandsynligheden for at en dreng udsættes for en falsk anklage er højere end for en pige, og det, sammenholdt med mediernes skæve fokus på reelle falske anmeldelser, er højst sandsynligt medvirkende til drengenes forståelse af tallet som værende højere end ved andre forbrydelser, hvor vi hos pigerne nok nærmere kan se en 'sympatierklæring' med ofrene i tilkendegivelsen af, at tallet, uanset hvad det måtte være, er lavere end ved andre forbrydelser, ikke mindst fordi flertallet af de respondenter, der har tilkendegivet, at tallet må være lavere også har tilkendegivet, at voldtægt aldrig er ofrets skyld. Problemet er dog, at uanset om det er uberettiget frygt eller sympati, der informerer de unges holdninger, er begge udgangspunkter forkerte, og det forplumrer den nødvendige snak om, at **sandsynligheden for at blive falsk anklaget for voldtægt reelt set er meget lille**, men at den selvfølgelig er til stede.

UFRIVILLIG BILLEDELING

Der har i den seneste tid været et stadigt voksende fokus på digitale krænkelser, ikke mindst i form af ufrivillig deling af visuelt materiale af seksualiseret karakter, herunder både billeder og videoer, som også har fået stor opmærksomhed i medierne. Den såkaldte 'Umbrella-sag' er nok den mest kendte og omtalte.

Så hvad mener de unge om ufrivillig billeddeling, og hvilke erfaringer har de selv?

Spørgsmål 17: Er ufrivillig billeddeling:

	i alt		pige		dreng	
Lige så slemt som voldtægt	32,07%	22,68%	36,83%	31,21%	26,53%	12,90%
Mindre slemt	25,84%	24,54%	18,60%	13,48%	34,88%	37,90%
Værre	3,88%	3,72%	2,21%	4,26%	5,87%	3,23%
Kan ikke sammenlignes	38,20%	49,07%	42,36%	51,06%	32,63%	45,97%

Her er det værd at fremhæve, at i kontrolgruppen mener kun godt 22%, at ufrivillig billeddeling er lige så slemt som voldtægt, hvilket er 10% færre end i indsatsgruppen, og derudover mener væsentligt flere drenge i indsatsgruppen, at ufrivillig billeddeling og voldtægt er lige slemme. Begge dele kan skyldes, at indsatsgruppen har set en forestilling om konsekvenserne af voldtægt, som stemmer overens med det, de hører, at ofre for ufrivillig billeddeling gennemgår. Flertallet i begge grupper mener dog stadig, at de to ting ikke kan sammenlignes. Hvilket man dog kan stille spørgsmålstegn ved, hvis man lytter til Shitstorm på P1 fra den 7. Juli 2018, med bl.a. pigen fra Umbrella-sagen, og hvis man ser den amerikanske dokumentar fra 2016, *Audrie & Daisy*, som handler om konsekvenserne af voldtægt og ufrivillig billeddeling, og hvor den unge pige, hvis billeder blev delt, endte med at tage sit eget liv.

Spørgsmål 18: Har du nogen sinde:

	ja		nej	
Sendt helt/delvis nøgenbillede til kæresten	21,57%	14,57%	78,43%	85,43%
Modtaget helt/delvis nøgenbillede af kæresten	34,12%	29,80%	65,88%	70,20%
Sendt billede til en du ikke kender	7,83%	3,94%	92,17%	96,06%
Modtaget billede af en du ikke kender	31,87%	39,45%	68,13%	60,55%
Vist billede af andre til venner/kæreste/andre	15,05%	12,65%	84,95%	87,35%
Delt billeder af andre med venner/kæreste/andre	7,75%	5,53%	92,25%	94,47%

Spørgsmål 19: Synes du, det er ok at dele helt/delvis nøgenbilleder af andre hvis:

	ja		nej		ved ikke	
Personen selv har sent til dig	4,96%	6,49%	88,90%	87,40%	6,14%	6,11%
Du kun deler billede med bedste ven	5,90%	4,63%	88,65%	89,58%	5,46%	5,79%
Det er et billede af din kæreste	3,23%	3,86%	93,65%	92,66%	3,59%	3,47%
Du har fået billede af god ven	3,82%	1,95%	92,59%	94,94%	3,59%	3,11%
Alle andre gør det	3,11%	1,97%	91,37%	94,09%	5,52%	3,94%
Du kender ikke vedkommende	6,15%	7,36%	87,25%	87,60%	6,60%	5,04%
Aldrig	71,47%	70,09%	16,45%	15,81%	12,08%	14,10%

Som det fremgår af besvarelsene af spørgsmål 19 tilkendegiver lidt over to tredjedele af respondenterne (71,47%), at det *aldrig* er ok at dele billeder af andre, hvilket også stemmer overens med kontrolgruppen. Og denne meget klare tilkendegivelse kan være en afspejling af den megen

medieomtale ikke mindst Umbrella-sagen har haft, og af at mange skoler i det forgangne år har arbejdet specifikt med digitale krænkelser.

Det er dog værd at bemærke, at ca. 1 ud af 20 unge (dette gælder også kontrolgruppen) tilkendegiver, at det er okay at dele billeder af andre med ens bedste ven.

Spørgsmål 20: Er ufrivillig billeddeling en kriminel handling?

	i alt		pige		dreng	
Ja	76,80%	78,89%	82%	83,10%	70,55%	75%
Nej	7,94%	6,67%	3,34%	1,41%	13,30%	12,10%
Ved ikke	15,26%	14,44%	14,66%	15,49%	16,15%	12,90%

Spørgsmål 21: Skal billeddeling straffes?

	i alt		pige		dreng	
Ja	71,81%	74,63%	76,89%	82,39%	65,32%	66,39%
Nej	10,08%	7,84%	4,99%	1,41%	16,39%	13,93%
Ved ikke	18,11%	17,54%	18,11%	16,20%	18,29%	19,67%

Spørgsmål 22: I så fald med hvad?

	i alt		pige		dreng	
Fængsel	23,19%	19,28%	25,96%	24,26%	19,65%	13,64%
Behandling	7,55%	8,84%	8,65%	10,29%	6,05%	6,36%
Bøde	55,23%	56,22%	50,96%	55,88%	60,71%	56,36%
Samfundstjeneste	14,02%	15,66%	14,42%	9,56%	13,60%	23,64%

I modsætning til spørgsmålene om voldtægt, ser vi her en væsentlig større usikkerhed både i forhold til om ufrivillig billeddeling er kriminelt, og om det skal straffes. Mht. voldtægt er tvivlen stort set fraværende. Det er også værd at bemærke, at tvivlen stort set er den samme hos pigerne og drengene, mens langt færre piger end drenge synes, at ufrivillig billeddeling hverken er kriminelt og/eller strafbart; et udsving vi heller ikke ser i forhold til voldtægt. Og sidst men ikke mindst er det værd at bemærke, at lidt over halvdelen af respondenterne (ca. 10% flere drenge end piger) mener, at ufrivillig billeddeling bedst straffes med bøde, mens kun 23,19% mener at fængsel er den rette straf, selv om vi ovenfor (SP 17) så, at knap en tredjedel af respondenterne mener, at ufrivillig billeddeling er lige så slemt som voldtægt, som over 80% af respondenterne mener skal straffes med fængsel. Der er med andre ord ikke helt overensstemmelse i respondenternes tilkendegivelser i forhold til voldtægt vs. ufrivillig billeddeling.

VURDERING AF INDSATSEN

Til sidst bad vi respondenterne fra indsatsen tilkendegive deres oplevelse af såvel forestilling som workshop. Respondenterne havde mulighed for at sætte så mange X de ville, og derfor har vi også

set flere eksempler på besvarelser med X i fx både **spændende** og **kedelig** eller både **interessant** og **for lang**. Og selv om der var mulighed for at uddybe i en **kommentar**, valgte kun få at gøre det (40).

De mange muligheder giver umiddelbart et mindre klart billede af elevernes oplevelse, men til gengæld får vi en mere nuanceret indsigt i deres oplevelse, hvorved det afsløres, at **mange har formået at opleve og reflektere over både forestilling og workshop på flere planer på samme tid**.

Spørgsmål 23: Du har set en teaterforestilling om voldtægt. Synes du, at den var (sæt gerne flere X):

	i alt	pige	dreng
Spændende	49,07%	58,04%	38,42%
Kedelig	19,59%	12,86%	26,01%
Ligegyldig	4,02%	2,22%	6,21%
Lærerig	52,89%	59,52%	44,15%
Informativ	36,29%	40,67%	30,79%
Interessant	48,04%	57,30%	36,75%
Hård	35,05%	42,33%	26,01%
Svært forståelig	22,06%	19,59%	25,54%
Krævende	7,11%	7,39%	6,68%
Let forståelig	16,19%	19,41%	12,41%
Ubehagelig	23,51%	28,10%	17,90%
Grænseoverskridende	21,55%	27,36%	14,32%
Overvældende	28,04%	33,64%	21,24%
Sanselig	27,42%	33,83%	19,57%
For lang	17,53%	15,34%	19,81%
For kort	2,37%	2,59%	2,15%
Tilpas	39,48%	43,07%	35,32%
Talte mest til hjerne	21,13%	21,26%	20,76%
Talte mest til følelser	40,62%	52,68%	25,30%

Flertallet af respondenterne (over 50%) beskriver forestillingen som **lærerig**. Og selv om knap en femtedel har oplevet i hvert fald dele af den som **kedelig**, opfatter kun 4,02% (39 respondenter i alt), at den var **ligegyldig**. Dette underbygger spillernes oplevelse af, at selv om nogle af eleverne 'faldt ind og ud' under forestillingen, havde langt størstedelen også en opfattelse af, at de var blevet præsenteret for et vigtigt budskab. At forestillingen overvejende talte til respondenternes **følelser** (en del satte X i både hjerne og følelser) er helt i tråd forestillingens målsætning om at give eleverne en oplevelse, der rækker ud over en rent kognitiv forståelse.

I forhold til køn fremgår det, at forestillingen talte mere til pigerne end drengene, idet over 50% af pigerne satte X i kategorierne **spændende**, **interessant** og **talte mest til følelser**, hvor drengene i samme kategorier lå lidt lavere. Dog tilkendegav flest drenge (44%), at forestillingen var lærerig, og overordnet set har tilbagemeldingen fra både piger og drenge været positiv og nuanceret.

Spørgsmål (24* og) 25: Du har deltaget i en workshop om seksualiserede overgreb og grænsesætning, synes du den var (sæt gerne flere X)

	i alt	pige	dreng
Spændende	39,77%	40%	39,86%
Kedelig	9,10%	8,02%	10,16%
Ligegyldig	5,23%	4,12%	6,77%
Lærerig	53,01%	53,91%	52,86%
Informativ	32,08%	31,89%	32,29%
Interessant	49,26%	52,67%	45,83%
Hård	5,23%	7%	3,13%
Svært forståelig	3,64%	2,06%	5,73%
Krævende	9,78%	10,49%	8,85%
Let forståelig	20,14%	17,49%	23,70%
Grænseoverskridende	14,68%	18,11%	10,16%
Overvældende	7,96%	9,67%	5,99%
Sanselig	15,13%	16,26%	13,80%
For lang	10,92%	11,11%	10,16%
For kort	3,30%	2,06%	4,95%
Tilpas	30,60%	31,48%	29,69%
Talte mest til hjerne	20,02%	22,22%	17,19%
Talte mest til følelser	15,36%	19,55%	10,42%
Talte mest til krop	20,36%	23,66%	16,41%
Andet	3,87%	3,50%	3,65%

* Grundet en fejl i den oprindelige udformning af spørgeskemaet, hvor respondenterne kun kunne sætte ét X i SP 24, blev vi nødt til at udvide med flere muligheder i SP 25. Besvarelsene er dog samlet under ét her.

Også under workshoppevalueringen kunne respondenterne sætte så mange X de ville, og derfor har vi også her set svar med forskellige kombinationer, herunder både **kedelig** og **interessant** eller både **informativ** og **for lang**. Med andre ord udelukker det ene ikke det andet. Heller ikke i forhold til workshoppen var der mange, der gav sig af med uddybninger i form af **kommentarer**.

Det væsentlige er dog, at flertallet (over 50%) har fundet workshoppen **lærerig**, efterfulgt af **interessant**, **spændende**, **informativ**, mens bare knap 10% fandt den **kedelig** og kun godt 5% fandt den **ligegyldig**. At vi ikke har kunnet tilfredsstille alle er, hvad man må forvente, og hvis ikke der havde været kritiske stemmer, var vi først blevet overordentlig bekymrede.

I forhold til de respondenter, der har tilkendegivet, at forestillingen og/eller workshoppen var **overvældende**, **hård**, **grænseoverskridende** og/eller **krævende**, har langt størsteparten også tilkendegivet, at de fandt forestillingen/workshoppen **spændende** og/eller **interessant** og/eller **informativ**, hvorfor vi anser disse tilkendegivelser som udtryk for, at respondenterne anerkender, at det er et udfordrende og komplekst emne at arbejde med, og det betragter vi som absolut positivt.

I forhold til køn er der i forhold til workshoppen større overensstemmelse mellem pigernes og drengenes tilkendegivelser, end ved forestillingen, men langt størstedelen af de samlende tilkendegivelser er nuancerede og positive.

Hvad kunne vi have gjort anderledes?

– I udgangspunktet kunne spørgeskemaet have være kortere og med færre svarmuligheder, da spørgeskemaer af denne størrelse er yderst komplekse at arbejde med, også for respondenterne. Vi var dog primært opsatte på at få et indblik i elevernes egne tanker, meninger og holdninger til grænser, samtykke og overgreb, hvilket, vi vurderer, i høj grad er lykkedes.

YDERLIGERE DOKUMENTATION

Udover spørgeskemaerne bad vi undervejs elever og lærere udtale sig til kamera. Vi gengiver udvalgte (forkortede) citater fra interviewsne nedenfor. På www.workinprogresscph.com findes desuden en dokumentationsvideo, hvor disse og andre interviews indgår. Formålet var at dokumentere de unges egne refleksioner og tanker om indsatsen og dens betydning for dem i et lidt mere uddybende format, end spørgeskemaet gav mulighed for.

ELEVERNE

Mahek – København

"Det var meget inspirerende, og det gik virkelig ind til ens tanker og følelser, og jeg begyndte at tænke over, at der er faktisk mange unge og voksne, som er udsat for det her [voldtægt] ... workshoppen, det har også været virkelig inspirerende, og de her øvelser har virkelig været med til sådan der ... at sætte gang i tankerne, og hvad er mine egne grænser, og hvad synes jeg er okay og hvad synes jeg ikke er okay [...] Det er ikke særlig tit, man taler om de her ting, så det har været virkelig spændende at tale om det."

Daniel – København:

"Jeg synes emnet er meget vigtigt, fordi det er en ting, der ikke bliver taget nok hånd om i forvejen, og det ville være rart, hvis folk kunne få sådan mere indblik i hvor alvorligt det er, fordi jeg tror, at der er nogle, som undervurderer, hvor alvorligt voldtægt er [...] Jeg kan anbefale det, især til hvad hedder det, udskolingen, fordi det er der, hvor man begynder at tænke på sex og så videre, så det kunne være en god ting til at få endnu et indblik i, hvordan er det rigtigt, hvad kan der ske?"

Mathilde – Hjørring:

"Så har man lidt mere forståelse, hvis man har en veninde eller altså en tæt, altså en, en der er kær for en, så kan man sætte sig ind i hvordan det er, og sådan noget, så kan man hjælpe mere, sådan, man er mere forståelig på, hvordan det, altså hvordan det er inde i hovedet på en, der sådan har det sådan."

Rosa – Hjørring:

"Forestillingen er [...] nok en af de forestillinger jeg har set, der sådan har rørt mig mest, [...] det handlede [ikke kun] omkring 'hvad er voldtægt', men det handlede også om, hvad betyder voldtægt, altså så'n, hvad det betyder så'n for den, det sker for, og det synes jeg var virkelig godt [...] den handler [også] om at være blottet på så mange andre måder. Det kunne lige så godt have været omkring så'n andre former for overgreb, eller andre så'n, tunge ting, hårde ting, som så'n egentlig rammer os alle sammen, mens vi så'n, igennem et liv."

Elsie Marie – Hjørring:

"Hvis det skulle ske, så ville jeg kunne vide, at jeg ville kunne komme ud af det på en god måde, og at jeg ikke er alene, og at så'n det kommer jeg ikke til at være, nogensinde."

Mads – Hjørring:

"Altså jeg synes faktisk, det var meget spændende og lærerigt, altså i forhold til hvad jeg egentlig havde forventet. Altså man får en masse andre udtryk og, og bliver lidt mere bevidst om, hvad ens kropssprog egentlig siger, i forhold til hvad ens mund siger."

Anisa – Århus:

"[at blive voldtaget d] et betyder ikke, at jeg er et skrøbeligt menneske, det betyder, at jeg er et menneske, som har været igennem noget forfærdeligt, men det definerer mig ikke [...] Jeg synes det er fantastisk, altså at vi laver en workshop, hvor det ikke kun var sådan 'overgreb, og hvad synes vi om overgreb' [men ...] grænser for eksempel. Det viser os, at folk har sådan forskellige grænser [...] Grænser er jo vigtige – at vi snakker om det, og vi får at vide, hvordan vi skal tyde på det."

Karen – Århus:

"Altså den gør helt sikkert noget ved mig. Først troede jeg, at det var jer alle tre der havde oplevet overgreb. Fordi at I, så ser man bare lige sådan en tåre trille, som om det virkelig påvirker jer, og så påvirker det mig, og I får øjenkontakt med mig, når jeg sidder der, jeg sidder lige pludselig... nu lytter jeg til din historie, som om det er dig der fortæller den til mig og er nærværende, og jeg skal give dig et svar tilbage på en eller anden måde [...] Jeg synes det gør godt at [...] det ikke handler om overgreb i workshoppen, fordi [...] det helt ude i det ekstreme, det kan være så vildt, at man kan have svært ved at forstå det eller sætte sig ind i det, men når man bare snakker om grænser [...] det er noget man kan forholde sig til og have en mening om."

Mikkeline – Århus:

Pige til venstre:

"Jeg tænkte bare også [...] i starten kunne det jo være lidt irriterende nærmest, at alle ikke tænkte ligesom mig, for selvfølgelig havde jeg jo ret, ha ha, men [...] så tænkte jeg jo, 'ja, okay, det er egentlig måske rigtig nok'."

Patrik – Odense:

"Altså jeg synes, at det er forholdsvis vigtigt, at man også går i skole på den her måde, med at få en masse ting med, som man altså i realiteten jo uden problemer vil kunne komme til at opleve ude i den virkelige verden som noget omkring grænsesætning og hvornår og hvordan man kan sige nej, uden ligesom at sige det højt, øhm, og så det er jo også forholdsvis kulturelt, for, for det sker jo rigtig mange steder, og det sker alt for ofte."

– Sidst men ikke mindst vil vi gerne gengive den fulde udveksling mellem Asger og Eshan, fordi vi får indblik i en serie af refleksioner, og fordi den er et godt eksempel på en type samtale, vi har håbet, at projektet 'blottet' også ville resultere i. De siger ikke nødvendigvis alt det 'rigtige', men de giver plads til hinandens forskellige overvejelser, og der er tydeligvis sat gang i deres tanker om overgreb på et mere generelt plan og ikke mindst på betydningen for ofrene – af begge køn.

Asger og Eshan – Odense:

Asger: "Jeg synes, det var et spændende forløb, og et vigtigt emne."

Eshan: "Ja, man kunne i hvert fald godt se, at I havde brugt meget tid på at ligesom at forberede jer i hvert fald."

Asger: "Ja, og så får man også vigtige detaljer at vide om det."

Eshan: "Ja, man får, man får sådan en vinkel af, øh, hvordan det har været at blive misbrugt kan man sige."

Asger: "Ja, og en flot forestilling."

Eshan: "Og man kunne se de tre sider af en person i hvert fald."

Asger: "Fra deres perspektiv, hvordan de har det, hvordan de oplever det her, efter..."

Eshan: "Og hvad man skal gøre, og hvad man ikke skal gøre, og alt så noget, ens tanker, det bare fyger omkring en, altså, det giver jo god mening i hvert fald. "

Asger: "Det var ikke noget, vi vidste så meget om, og vi gik så meget ind for, men nu tænker vi da lidt mere over det. At øh, hvordan folk har det, hvis de har været ud for det og oplevet det, ja."

Eshan: "Ja, jeg tænker også mere på, hvad hedder det, kvinderne også, hvordan de har det ... man hører ikke så meget til, at mænd bliver voldtaget i hvert fald, det er mere ..."

Asger: "Man kan heller ikke få en dom, hvis det er en mand, der bliver voldtaget. Det har vi snakket om i klassen, om det var meget mere kvinder og hvis en mand blev voldtaget, så ville der ikke være nogen straffe om det. Det er da lidt unfair, men det er også primært mænd, der har de syge i hovedet-tanker. At gå hen og voldtage en anden person."

Eshan: "På en måde synes jeg, det er meget værre, når det er mænd, der bliver ... at, de er jo ikke rigtig skabt til det, kan man sige, fordi altså, jeg tror det ville gøre mere ondt på en mand, end det ville på en kvinde."

Asger: "Det kommer an på, hvad, hvad manden gør ved kvinden."

Eshan: "Ja"

Asger: "Ja."

Eshan: "Altså hvis man ... altså hvis man fik den et bestemt sted, hvis man var en mand, så ville det gøre rigtig ondt."

Asger: "Jamen hvad hvis det er en pige fik den, samme sted?"

Eshan: "Jeg tror, det vil gøre ondt på pigerne, men pigerne vil tænke mere over det, øh, jeg tror ikke, de vil tænke over, at det gjorde ondt, jeg tror, de vil tænke mere over, at øh, at det så'n, at de har blevet misbrugt, altså jeg tror, eller jeg har i hvert fald set film, og hørt om øh, øh fx i fængslerne, hvor der er en mand, der er blevet voldtaget."

Asger: "Ja, der er faktisk mange mænd, der bliver voldtaget i fængsel"

Eshan: "Ja, ja fx i USA, og når de kommer tilbage fra det, så kan man bare se, at de virkelig, virkelig, altså ..."

Asger: "helt færdige."

Eshan: "Ja."

[Pause hvor de begge to lige sidder et øjeblik og tænker over det, der lige er blevet sagt]

Asger: "Ja, men sådan er det vel for både mænd og kvinder."

Eshan: "Ja, det tror ..."

Asger: "Samme følelse."

Eshan: "Det er selvfølgelig vigtigt, at vide mere om det, så man kan undgå, fx at blive voldtægt, og måske at man kunne hjælpe ens ven, hvis det var, at de blev fx misbrugt. Så kunne man selvfølgelig altid hjælpe med det. Hvis man kendte nogen, der blev det, så ville man vide, hvad det var, der fik øh, altså hvad det er der gik rundt i deres hjerne, og hjælpe dem lidt. Og så nu hvor jeg tænker over det, hvis jeg havde, hvis jeg selv øh, havde nogle venner, som kunne finde på at klappe nogen i røven og sådan noget, så ville jeg bare, holde afstand, 100%."

Asger: "Eller sige, at de skal lade være."

Eshan: "Ja."

Asger: "Og gå hen og sige undskyld. For noget de har gjort. Men så fortæller vi dem, at det er forkert. Fordi det er ikke okay."

Eshan: "Ja, og hvis det er, at de ikke øh, hvis ikke de accepterer det, altså de er ligeglade og bliver ved med og øh, altså bliver ved med det, de gør, så må man enten holde sig fra dem eller også så vil man jo også øh, ..."

Asger: "Gå hen og hjælpe hende, eller ..."

Eshan: "Ja,"

Asger: "ham, det går ud over."

LÆRERNE*

Lasse - klasselærer Ørestad Skole

"Jamen den her indsats er vanvittig vigtig, fordi at voldtægt og overgreb generelt er et tabubelagt emne, eller i hvert fald et meget ømtåleligt, selvfølgelig, emne at berøre, men, jo ikke, *ikke* vigtigt, netop denne italesættelse tror jeg, kan være med til, at få nogle ofre, som har været udsat, måske i tale og få dem hjulpet, eller i hvert fald få skabt en opmærksomhed på, hvor vigtigt det er, at få talt om og behandlet noget så forfærdeligt som et overgreb [...]"

Jeg vil i allerhøjeste grad kunne anbefale både forestillingen og i høj grad også det materiale, der har lagt grund til, til teaterstykket [...] har givet nogen helt vildt gode classesnakke, diskussioner og debatter om et emne, der kan være svært at tage op, men når man har et konkret materiale, som det, der bliver tilbudt her, jamen så gør det, det meget tilgængeligt [...]"

Psykologilærer (19:12)

"Jeg synes, at det som forestillingen viser, det er netop den her kamp, det må være for en, som er blevet seksuelt krænket, og på en eller anden måde, genfinde sin krop og genfinde sin psyke, og at netop også den der bevidsthed om, at 25 år efter, der er det faktisk stadigvæk en bagage, som er med en [...] I forhold til workshopen, så synes jeg nemlig også, at det er rigtig fint, fordi det er et meget bastant og tungt emne, og så at man kommer op og bruge sin krop [...] hvor man sådan netop udfordrer [...] hvor meget kroppen faktisk betyder, hvad er det for nogle signaler man sender [...] Og jeg er helt sikker på, at der er sådan noget, der sætter tanker i gang, om de her ting, og hvornår går man over grænsen, og [...] netop at kunne sætte nogle grænser mere tydeligt, [...] det synes jeg er rigtig godt."

Jette Pedersen klasselærer 9.b. Ulfborg Skole:

"Jamen fordelene er jo, at vi får formidlet, noget, noget tekstmateriale også til vores elever, på en anden måde end bare at de sidder og læser det i hvert fald. Det at de får sat noget krop og noget følelse og noget, nogle andre virkemidler på det, gør også at deres opfattelse af tingene ikke bliver en anden, men bliver anderledes, kan man sige, ikke også. De får lov at opleve teksten på en anden måde, teksterne. Altså vi sad og snakkede om for lidt siden, at det er ærgerligt, at det kun lige er den her årgang, som får muligheden, det ville jo være noget der var fedt at kunne gøre kontinuerligt med de forskellige årgange 9. klasser, nogle år i træk, i hvert fald, altså, det er jo et evigydigt emne."

* Det var oprindeligt også vores hensigt, at lave en decideret opfølgning med lærerne per telefon eller e-mail, men det skulle vise sig, at være en knap så hensigtsmæssig idé, både på grund af lærernes i forvejen pressede arbejdstid, men også fordi vi i udgangspunktet nok havde været lidt for entusiastiske omkring, hvordan resultaterne af indsatsen ville manifestere sig. Da lærerne ikke er en del af de unges fritid og sociale samvær, hvor størstedelen af den grænseoverskridende adfærd finder sted, ville de ikke være i stand til at observere evt. adfærdssændringer, og eftersom vi allerede havde så meget materiale til opsamlingen, herunder udtalelser fra lærerne, vurderede vi, at det var tilstrækkeligt.

SKUESPILLERNE/WORKSHOPAFVIKLERNE

Vi har valgt også at inkludere skuespillernes/workshopafviklernes overordnede erfaringer fra indsatsen, fordi deres observationer kan være brugbare for andre, der måtte overveje en lignende indsats. Men også fordi deres oplevelser understøtter de erfaringer/oplevelser vi har hentet ud af spørgeskemaundersøgelsen samt elevernes egne oplevelser, som bekskrevet ovenfor, og fordi de som udefrakommende eksperter har et blik på læring, der måske ikke umiddelbart kan italsættes med ord, men som ikke desto mindre kommer til udtryk i elevernes handlinger og refleksioner.

DET VIGTIGSTE VED INDSATSEN SOM HELHED:

Iris: Responsen viste, at det satte tanker i gang, og at samtalen fortsatte efter indsatsen. Nogle af lærerne gav udtryk for, at de så deres elever i et helt nyt lys, og det har måske brudt kendte roller i en klasse: den stille piger siger pludselig noget.

Ditte: Overvældende mange af eleverne nævnte, at de forstod de emner, vi berørte på en anden måde, end hvis de blot havde arbejdet med dem i et klasselokale. De gav udtryk for, at den emotionelle og kropslige forståelse, forestillingen og workshoppen gav dem, var afgørende. Mange sagde, at de nu forstod alvoren og omfanget af overgreb og var glade for, at de selv fik lov til at arbejde fysisk med grænsesætning, fordi det ændrede deres forståelse af egne og klassekammeraters grænser.

Maria: Indsatsen gav eleverne håb – man kan godt få et godt liv, selv om man har været udsat for overgreb. Elever med egne eller venners erfaringer tæt på livet, følte sig spejlet og set af forestillingen.

SAMMENHÆNG MELLEM FORESTILLING OG WORKSHOP

Iris, Ditte og Maria: Langt størstedelen af eleverne forstod sammenhængen mellem forestillingen (voldtægt = den yderste konsekvens af grænseoverskridende adfærd) og workshoppen (kommunikation om grænsesætning med og uden ord i en mere hverdagsagtig sammenhæng).

Iris: Det var primært de helt unge drenge, der slet ikke kunne lide teaterforestillingen. Begrundelsen var, at de ikke kunne lide "sådan noget teater", eller at deres ven ikke kunne lide det.

(Dette stemmer meget godt overens med spørgeskemaerne, hvor flest drenge på 14 år tilkendegav, at de fandt forestillingen 'kedelig'.)

Ditte: Elever og undervisere gav udtryk for, at det var nødvendigt at bryde det alvorlige univers forestillingen havde skabt med en workshop, hvor der var plads til grin, fysiske øvelser og diskussioner om hverdagssituationer. De gav udtryk for at workshoppen gjorde det muligt at få lukket forestillingen, mens de tydeligvis brugte forestillingen som afsæt og fundament for selve workshoppen.

Maria: Vores tese om, at det, at først forberede sig hjemmefra, så få en kunstnerisk oplevelse og så være en del af en workshop ville 'åbne' eleverne mere op, end hvis de ikke fik et kunstnerisk afsæt, virkede.

FORESTILLINGENS BETYDNING

Iris: Det betyder noget, at det er en sand historie, fordi det får eleverne til at spidse øren, og det kommunikerer, at det er alvorligt. Den resonerede i elever med egne oplevelser af overgreb og vækkede minder om venners overgreb. Der var dog også dem, som måtte fjerne sig fra forestillingen, bl.a. ved at 'sove' undervejs. Forestillingens høje lixtal blev tilsyneladende opvejet af den meget fysiske iscenesættelse.

Ditte: Eleverne blev følelsesmæssigt påvirkede og nævnte, at forestillingen havde givet dem noget vigtigt, de ikke ville glemme. For mange var det forståelsen af "hvad der egentligt sker, når et menneske bliver voldtaget". Den forståelse havde de ikke haft før. Selv dem der ikke nødvendigvis forstod det abstrakte univers, forstod tydeligvis betydningen af et overgreb, når vi talte med dem. Eleverne ville gerne tale om, det de havde set, og de havde respekt og taknemlighed for, at vi tog et tabubelagt emne op.

Maria: Flere fortalte, at de fik gåsehud og andre følelser, og mange sagde, at hvis de bare læste ordene, ville de slet ikke have samme effekt på dem, som når de så skuespillerne sige og iscenesætte ordene.

WORKSHOPPENS BETYDNING

Iris: Øvelserne har utroligt mange komplekse lag, og der er ikke én rigtig måde at løse dem på, hvilket gav plads til mange forskellige oplevelser.

Ditte: Eleverne sagde, at det var virkelig vigtigt ikke kun at diskutere, men også træne kroppens kommunikation uden ord, samt at de kunne relatere til de udsagn/historier, de blev præsenteret for, fordi de berørte deres hverdag. De gik til øvelserne med krum hals. Ikke alle elever kunne reflektere parvis, men alle lyttede fokuseret til de fælles refleksioner. Og når eleverne blev grebet, forsvandt deres fokus på eget image, og det førte til livlige diskussioner, hvor vi oplevede, at der også var plads til at skifte holdninger.

– Observation: Er man skarp til at diskutere og debattere, er man ikke nødvendigvis skarp til at kommunikere med kroppen. Fx var der flere introverte unge i workshoppen, der var fantastisk dygtige til at lytte og læse signaler i første halvdel af workshoppen, mens det nogen gange kneb for dem, der var verbalt overlegne – hvilket de så var i anden halvdel af workshoppen.

Maria: Mange elever sagde, at de havde fået en større forståelse af nonverbal kommunikation, altså hvordan vi forstår hinanden uden ord. Mange undervisere nævnte, at det var rigtig godt for deres elever at arbejde på gulvet med fysiske øvelser og komme ned i kroppen samt at arbejdet med 'gæsteundervisere' var vigtigt omkring emner som krop og følelser.

UNDERVISNINGSMATERIALETS BETYDNING

Iris, Ditte og Maria: Forberedelse var vigtigt for at få mest muligt ud af indsatsen, og vi oplevede generelt, at de elever der var forberedte fik mere ud af forestilling og workshop end dem, der ikke var.

Iris: Ordentlig forberedelse betød, at eleverne var mere modtagelige, engagerede og tryggere, samt at de turde sige mere.

Ditte: De meget få klasser, der ikke var forberedt, havde langt fra samme oplevelse, som de elever der var forberedt. Så vidt vides blev alt undervisningsmaterialet brugt og på forskellig vis, fx blev quizen også brugt som et spil. Underviserne nævnte, at de også ville benytte det opfølgende materiale, men det ved vi reelt ikke, om de også har gjort.

Maria: Tilbagemeldingerne omkring undervisningsmaterialet har været meget positive, herunder at der har været rigtig god 'bredde' i hvor udfordrende undervisningsmaterialet er, forstået sådan at noget af materialet matchede 9. klassernes faglige niveau, mens andet matchede 3.g'erne. Flere lærere havde brugt undervisningsmaterialet til temauger om fx. 'den svære relation' og 'overgreb'. Flere lærere ville opgive digtsamlingen, som forestillingen er baseret på, til afgangsprøve og eksamen i hhv. 9. klasse og gymnasiet.

UNDERVISERENS ROLLE

Iris: Jo mere forberedt og engageret læreren var, jo mere engagerede var eleverne. Der var både gode og dårlige lærere, dem der deltog aktivt, og dem der 'holdt fri'.

Ditte: Flertallet af lærerne var dygtige og velforberedte, og her gik det over al forventning. De deltog, gav plads, observerede, lyttede og var rollemodeller. En lille gruppe var ikke deltagende, og det var mærkbart.

Maria: Vi oplevede en masse fantastiske undervisere, der havde forberedt deres elever helt enormt godt, og der dannede sig et klart billede af, at jo bedre forberedte eleverne var, jo mere fik de ud af forestilling og workshop i form af bl.a. forståelse og mod til at deltage aktivt i workshopen.

KØNSFORSKELLE

Iris: Der var ingen rene drengegrupper, men det har ind imellem føltes som om, der var.

Ditte: Drengene deltog i diskussionerne i højere grad end pigerne, og drengene havde sværere ved at lytte end pigerne, fordi pigerne ofte var mere usikre og stille. Flertallet af pigerne var dog fuldstændigt med på, hvad forestillingen handler om. Meget få meldte sig ud; og for flertallet af dem, der gjorde, skyldtes det, at forestillingen kom for tæt på, mens et fåtal meldte sig ud, fordi de var umodne. Flertallet af drengene forstod forestillingen, og størstedelen var synligt ramte/overraskede over, hvor meget et offer gennemgår. En lille gruppe drenge meldte sig ud af

forestillingen, som regel fordi de var umodne, eller fordi det var for langt væk fra deres verden. Særligt drengene havde brug for at arbejde med undervisningsmaterialet inden indsatsen.

Maria: Flere drenge end piger gav udtryk for, at de havde det svært med at gå i teatret generelt – ikke specifikt 'blottet' – fordi teater bare ikke var noget for dem. Nogle drenge fyldte en del i rummet og fik mere af afviklernes og undervisernes tid end de stille piger.

– Observation: Jeg havde to rene **pigegrupper** og en klasse med én enkelt dreng. Jeg oplevede, at pigerne havde en langt større åbenhed overfor hinanden, når drengene ikke var der. Jeg oplevede også, at historierne blev mere personlige, fx var der en pige, som meget berørt, og som åbnede op og fortalte, at hun ofte blev kaldt "luder". I en anden ren pigegruppe, hvor alle havde oplevet tilråb og uønskede berøringer, var der en pige, der var meget frustreret over, hvor lidt de egentligt kunne gøre for at undgå denne grænseoverskridende adfærd.

ALDERSFORSKELLE

Iris: Unge i 8.-9. klasse (14-15 år) kan være mere åbne og modtagelige end dem, der er ældre: Man lærer 'bare' noget om verden, og underviseres berøringsangst overfor svære emner kan være større end elevernes. Der kommer muligvis flere nuancer på, når eleverne er ældre, men det betyder ikke, at jo ældre eleverne er, jo nemmere er det.

Ditte: Der var modne og umodne unge alle steder.

Maria: Nogle af 9. klasserne havde lidt sværere ved det poetiske sprog end fx 3. G'erne, og deres refleksionsniveau afspejlede selvfølgelig ofte elevernes uddannelsestrin. Overordnet set vil jeg dog påpege, at elevernes engagement primært blev afspejlet i hvilken klassekultur, der herskede blandt de deltagende klasser, og hvor godt forberedte eleverne var.

HVAD KAN MAN GØRE ANDERLEDES?

Iris: Nogle af de unge savnede en dreng/mand på scenen. I workshoppen er færre bedre. Det kan desuden være en fordel at have en gåtur fra teatret over til workshoplokalet, som en slags overgangsritual.

Ditte: Luksusudgaven ville være workshopgrupper med 20 deltagere, men det er helt fint, at de i nogle tilfælde var 30.

Maria: Man kunne forsøge sig med mere kønsopdelte workshops. Jeg oplevede som tidligere nævnt en større tryghed blandt de rene pigegrupper jeg havde, hvilket muligvis også ville have været tilfældet i en ren drengegruppe.

DE VIGTIGSTE OBSERVATIONER

I det følgende opsummeres vores vigtigste observationer og erfaringer i forhold til indsatsens tre faser:

FORESTILLINGEN

Langt størstedelen af eleverne blev berørte af forestillingen, og de gav udtryk for, at de fik væsentlig og vigtig viden, om hvad der sker med et menneske, som udsættes for (et seksualiseret) overgreb. Flere understregede forestillingens almengyldighed i forhold til overgreb i en bredere kontekst. Den meget fysiske iscenesættelse gav dem desuden en udvidet forståelse for såvel de rent kropslige effekter som kropssprog på et mere overordnet og generelt plan.

WORKSHOPPEN

Eleverne gav udtryk for, at det var rart med overgangen fra et meget følelsesmæssigt ladet teaterum til et lettere workshoprum, hvor fokus blev flyttet fra dissideret overgreb til kommunikation og grænsesætning i en mere hverdagsagtig sammenhæng, fordi det gav dem mulighed for at arbejde ud fra noget genkendeligt og derved selv skabe forståelse for en sammenhæng til den ultimative grænseoverskridelse i form af fuldbyrdet voldtægt.

At komme ud af hovedet og ned i kroppen var yderst værdsat af såvel elever som lærer, der så nye side af deres elever udfolde sig på gulvet. Flere af eleverne og enkelte af underviserne gav desuden udtryk for, at de havde arbejdet rigtig meget med digitale krænkelser, hvilket de var ret trætte af, og derfor var det en befrielse af få lov til at arbejde med et så væsentlig emne i en kunstnerisk og fysisk rammesætning.

SPØRGESKEMAERNE

Adfærd i det offentlige rum

Tallene i spørgeskemaundersøgelsen afslører, at mange unge udsættes for handlinger af mere eller mindre seksualiserende karakter i det offentlige rum, som de ikke i udgangspunktet selv betragter som okay adfærd. Og det er en vigtig observation, for hvem har definitionsretten til adfærden i det rum, der tilhører os alle?

Bystander-perspektivet

Langt **de fleste respondenter** (+ 70%) tilkendegiver, at det **komplekst** og **kontekstafhængigt** at sige fra, og for gennemsnitligt 1 ud af 5 er det dissideret **svært**.

Her er med andre ord et område, man med fordel kunne arbejde mere med. Hvordan gør man det fx normalt og helt igennem accepteret, måske ligefrem *cool* at sige fra – også når det ikke er en selv, det går ud over? Hvordan forstærker vi solidariteten med dem, der udsættes for (seksualiserede) overgreb, så andre ser det som naturligt at reagere, at skride ind, inden det går helt galt? Ville vi kunne afværge (nogle) overgreb, hvis flere skred ind tidligere?

For er vi ikke alle sammen med til at skabe den kultur, der enten tillader og accepterer eller *ikke* tillader og *ikke* accepterer grænseoverskridende adfærd blandt vores venner, omgangskreds, skolekammerater, kolleger etc.? Og hvis ingen udpeger den grænseoverskridende, krænkende adfærd som problematisk, er der vel mindre grund til at ændre den.

Victim-blaming

Vi kan se på respondenternes tilkendegivelser, at selv om man som publikum har fået større indsigt i og forståelse for offerpositionen = hvad det gør ved en, at blive udsat for noget så voldsomt som voldtægt, betyder det ikke, at den kulturelle lagring (her i form af *victim-blaming*), vi bærer med os, opløses og forsvinder som dug for solen med det samme.

Dette peger på behovet for en væsentlig bredere indsats, hvis man vil eliminere den ganske fremtrædende grad af mere eller mindre bevidst *victim-blaming* blandt de unge. Unge mennesker er en del af en allerede eksisterende kultur, hvor såvel forældres, søskendes, venners, andre voksnes og ikke mindst mediernes repræsentationen af seksualiserede overgreb, herunder både ofre og gerningspersoner samt kvinder og mænds seksualitet generelt, spiller en stor rolle.

Det fortæller os også, at der er behov for, at vi som samfund begynder at sætte meget større fokus på gerningspersonerne og deres strategier. Og ikke mindst at vi sætter større fokus på opnåelse af samtykke, forstået som et ligeligt ansvar for de handlinger man indgår i sammen, *også* når det er gælder sex.

Ansaret for at sige nej pålægges i overvejende grad offeret, og dermed understreges vigtigheden af at italesætte, at ingen har krav på sex, og at man altid har lov til at fortryde, miste lysten og sige fra.

Skal vi sige noget positivt, kan vi påpege, at kun meget få pålægger ofre skyld med den begrundelse, at de har haft mange partnere. Det havde nok set anderledes ud for 10-15 år siden, så det betragter vi som et fremskridt og et tegn på, at holdninger kan ændres.

Samtykke

Som det fremgår af tallene, mener et flertal af respondenterne, at et nej også kan betyde ja, hvilket forståeligt nok gør det vanskeligt at navigere i grænsesætninger. Denne forståelse af et nej, italesættes ofte som 'gråzoner' og 'flydende grænser' af såvel politi, medier og forskere (herunder Heinskou i rapporten Seksuelle Krænkelser), men det er vores opfattelse, at disse begreber er vildledende, fordi de i sidste ende kan fungere som undskyldninger for grænseoverskridende adfærd, der kan have store konsekvenser for dem, hvis grænser overskrides.

Hvis man droppede talen om gråzoner og flydende grænser og i stedet satte fokus på at lære de unge, at et **nej altid betyder nej** uanset hvad, men at et nej ikke nødvendigvis er 'absolut' (forstået som gældende for evigt), og at det *muligvis* (her er det vigtigt at påpege, at det ikke altid er

tilfældet) kan være til *forhandling*, giver man de unge et agensbaseret og ikke et tolkningsbaseret udgangspunkt for at nå frem til et ja = samtykke.

For selv i en flirt, i en leg, bør nej et gælde i det øjeblik, det ytres, for det, der ligger i en flirt eller en leg er jo netop, at der er en *mulighed* for, at et nej kan *ændres* til et ja, hvilket er det, der indikeres med et grin, et smil, med kropssproget og tonen. Men at et nej kan ændres til et ja, betyder ikke, at et nej er lig med et ja, for det er netop *ikke sikkert*. En flirt kommunikerer, at der skal mere til, førend et nej kan blive til et ja, og opnåelsen af et ja må derfor stadig anses som målet. At et nej kan *ændres* til et ja ophæver ikke betydningen af det nej, der ytres, og som skal respekteres, indtil man har sikret sig et ja. Hvis man er i tvivl, hvilket vi alle kan komme, betyder det nej.

Denne forhandling tager ikke noget fra 'spændingen' eller 'spillet' mellem mulige partnere, som modargumenteret ellers ofte fremsættes. Det sætter alene fokus på, at målet altid bør være at opnå et ja, og at et nej altid skal respekteres – uanset om det er en flirt eller et direkte spørgsmål.

Falske anmeldelser

Som det fremgår af spørgeskemaundersøgelsen tror flertallet af respondenterne, at antallet af falske anmeldelser af voldtægt er højere end det er, og at tallet desuden er højere end ved andre forbrydelser.

Tallene i vores undersøgelse stemmer overens med Kvinfo's "Fakta om Voldtægt", hvor det fremgår, at over 40% af danskerne overvurderer, hvor mange falske anmeldelser, der i virkeligheden er. Og set i det lys mener vi, at det er nødvendigt med en større indsats for at begrave myten om risici for at blive falsk anmeldt for voldtægt. Ikke mindst fordi kategorien 'falske anmeldelser' omfatter meget mere end den sociokulturelle forståelse af en falsk anmeldelse = at det er en bevidst løgn (som regel begået for at få hævn), som det tydeligt fremgår af Det Kriminalpræventive Råds undersøgelse fra 2009.

Falske anmeldelser omfatter sager, der afgøres ved 'bevisets stilling' = der foreligger en sigtelse, men anklagemyndigheden vurderer ikke, at der er tilstrækkeligt bevis til domsfældelse; sager som afvises, fordi de vurderes grundløse (herunder *hvis ikke ofret har gjort modstand*, eller hvis politiet *vurderer* at anmeldelsen er falsk); sager som afvises af politiet, eller hvor efterforskningen indstilles; sager der sættes i bero, og anmeldelser der trækkes tilbage af forskellige årsager, herunder på grund af trusler, følelser af skyld og skam etc.

Rapporten påpeger yderligere, at hvis en person ønsker at trække sin anmeldelse tilbage, efter at der er rejst tiltale, er det ikke noget, hun selv kan bestemme, da hun kun er 'vidne' i den sag, som anklageren har besluttet at bringe for retten, hvorfor 'indrømmelse' af falsk anklage kan være eneste udvej, for at få sagen frafaldet.

Men hvorfor er det overhovedet vigtigt at forholde sig til, hvad unge mennesker tænker om falske anmeldelser? Det er det, fordi myten om mange falske anmeldelser forvrænger den offentlige debat

ved nærmest at sidestille mænds risiko for at blive falsk anklaget for voldtægt med de voldtæger, der reelt begås. Herved utydeliggøres det virkelige problems kønnede slagside, og det fokus, vi bør have på strukturerne, der underbygger og støtter den voldelige adfærd, formindskes betragteligt.

Ufrivillig billeddeling

En interessant observation vi har gjort i forhold til såvel elevernes tilkendegivelser som mediernes dækning af sager om ufrivillig deling af billeder og videoer, er, at der tilsyneladende kun sjældent rettes fokus mod de drenge, der indgår. Med andre ord betragtes ufrivillig video- og billeddeling primært som et *pigeproblem*, selv når der også optræder drenge i materialet.

Drengenes tilstedeværelse tildeles åbenbart ikke væsentlig betydning, og således forsvinder de ganske enkelt ud af fortællingen. Det er interessant og opsigtsvækkende både fordi, offentligheden tilsyneladende ikke betragter drenge som krænkede i disse sager, men også fordi drengene/mændene muligvis heller ikke selv betragter sig som krænkede, eller hvis de gør, hører vi i hvert fald ikke om det.

Dette skæve fokus afslører en helt fundamental forskel i samfundets kulturelle forståelse af henholdsvis mandlig og kvindelig seksualitet, selv her i starten af det 21. århundrede: Når den kvindelige lyst og seksualitet stilles til offentlige skue (med eller uden samtykke) er det nedværdigende, pinligt og en skamplet på kvinden/pigens identitet og hendes 'værdi' som kvinde – hvorimod det åbenbart ikke har konsekvenser for en mand/drengs selvforståelse eller 'værdi' som mand, at der deles materiale af seksualiserende karakter på internettet med dem som (u)frivillige deltagere. Uanset om de pågældende drenge har indvilliget i, at materialet er blevet postet, er det bemærkelsesværdigt, at dette tilsyneladende ikke indebærer overvejelser om betydningen for deres sociokulturelle status, fordi den tydeligvis ikke anfægtes, men måske ligefrem *boostes*?

Kontrolgruppen

Overordnet set må vi konstatere, at der ikke er de store forskelle på kontrolgruppens og indsatsgruppes besvarelser. Som påpeget i gennemgangen af spørgeskemaundersøgelsen er der visse udsving, men ikke nogle udslagsgivende forskelle på hverken meninger, holdninger eller egne oplevelser hos respondenterne.

Et medvirkende faktum til dette skal måske findes i mediernes og skolernes særlige fokus på digitale krænkelser inden for det sidste år, som i princippet har gjort det umuligt at finde en kontrolgruppe, der ikke har arbejdet med overgreb/krænkelser i en eller anden udstrækning. Det var dog ikke en problematik, vi kunne have forudset, da vi igangsatte projektet.

Når vi ser på responsen på såvel forestilling som workshop som angivet i spørgeskemaundersøgelsen og ikke mindst den øvrige dokumentation, må vi derfor konstatere at hele indsatsen og ikke mindst dens kunstneriske udspring har haft den ønskede effekt. Målbarheden vil dog nok først være at finde længere ude i fremtiden.

KONKLUSION

Overordnet set har indsatsen været en stor succes. Det har været en lærerig oplevelse for langt størstedelen af de deltagende elever og lærere, og den har langt overvejende haft den ønskede effekt, nemlig at give de unge mennesker mulighed for at forstå og reflektere over offerpositionen, at blive klarere og klogere på egen og andres adfærd og grænser samt at blive mere opmærksom på, hvordan vi kommunikerer og forhandler samtykke på daglig basis.

At tage udgangspunkt i noget så tabubelagt som voldtægt viste sig at være overraskende positivt. Bl.a. pointerede mange af eleverne, at de vidste meget lidt om konsekvenserne af voldtægt, fordi de ikke tidligere har haft adgang til den viden og indsigt, forestillingen gav dem, og det var tydeligvis en viden, de efterspurgte. Konsekvenserne af voldtægt har fremstået uklare og derfor også som noget, det har været svært at forholde sig til.

Italesættelsen af den enorme kompleksitet, der er forbundet med offerrollen, er vigtig for de unges forståelse af, hvordan man hjælper andre i en sådan situation og ikke mindst, som flere af pigerne pointerer, ved de nu, at skulle det ske for dem, så er en vej ud på den anden side af et overgreb. Med andre ord er offerrollen til en vis grad blevet afstigmatiseret, fordi den er gjort 'tilgængelig', og noget af den 'mystik' seksualiserede overgreb er omgærdet af, er ophævet. Derudover har de unge mennesker, som selv har været udsat for overgreb af den ene eller anden slags, tilkendegivet, at de følte sig set og spejlet i indsatsen.

Det er vigtigt at understrege den store betydning eleverne, både piger og drenge, tillagde det faktum, at historien bag den offerrolle, de blev præsenteret for, var baseret på en virkelig hændelse. Det er så meget vanskeligere at afvise en konkret og virkelig hændelse, end det er at lukke af overfor en rapport eller en fiktiv historie, som man ikke ved om fortæller 'sandheden'. De elever, som ikke umiddelbart havde forstået, at det var en sand historie, blev meget berørte, når det gik op for dem.

At give indsatsen et kunstnerisk afsæt i form af en teaterforestilling tilførte forløbet en dybde og alvor, som informerede elevernes tilgang til arbejdet i workshoppen. Og at eleverne blev ført fra det alvorstunge teatterum over i et lettere workshoprum, hvor fokus blev flyttet fra seksualiserede overgreb til grænsesætning og kommunikation i en mere hverdagsgenkendelig sammenhæng var både befriende og effektivt, fordi eleverne kunne kaste 'overgrebsåget' af skuldrene uden at give køb på seriøsiteten i deres tilstedeværelse, hvilket åbnede for forståelsen af en sammenhæng mellem dagligdagens grænsesætning og kommunikation og den ultimative grænseoverskridelse i form af voldtægt.

For at få et indblik i om forestillingen tilførte indsatsen det, vi havde en formodning om, eller om workshoppen i virkeligheden sagtens kan stå alene, afholdt WP CPH yderligere en workshop med en 1. G-klasse, som ikke havde set forestillingen.

Erfaringen herfra understregede, at selv om eleverne absolut fik noget ud af workshoppen, manglede alvoren og dybden i refleksionsniveauet i forhold til de unge, som deltog i workshoppen *efter* at have set forestillingen.

Med andre ord underbyggedes hypotesen om, at et kunstnerisk værk, i denne forbindelse en teaterforestilling, giver eleverne et dybere og mere emotionelt ladet udgangspunkt for at arbejde med kommunikation, grænser og overgreb, end hvis de kun tilbydes en workshop.

ANBEFALINGER FREMADRETTET

Der er ingen tvivl om, at indsatsen med stor fordel kunne tilbydes til alle landets skoler og ungdomsuddannelser. Vi har set og hørt, at det kunstneriske afsæt og ikke mindst den kropslige tilgang til arbejdet i workshoppen har været udslagsgivende for eleverne og lærernes meget positive oplevelser. Adskillige gange blev det pointeret, at det at komme ud af klasselokalet og ud på gulvet, ja ud af hovedet og ned i kroppen gav eleverne ikke bare en oplevelse, men også en forståelse ud over det sædvanlige.

Vi valgte at tilbyde indsatsen som en gratis indsats, fordi vi var af den overbevisning, at skolernes pressede budgetter ellers kunne blive forklaringen på at et emne af denne tyngde og kompleksitet blev valgt fra. Det mener vi også, at man vil være nødsaget til fremadrettet.

Finansieringen af denne 'prototype'-indsats har været omkostningstung, men nu foreligger alt materialet og derved fundamentet for en gentagelse, som derfor vil være væsentlig mindre omkostningstung. Med andre ord vil man kunne gentage succesen for langt færre midler, men med samme positive effekt.

Baseret på lærernes overvældende positive tilbagemelding på arbejdet med teksterne, er det desuden vores anbefaling, at hele digtsamlingen gøres til obligatorisk pensum for danske skoleelever. Flere af lærerne har valgt at opgive teksterne fra 'blottet' til elevernes afgangs-/studenter-/HF eksamen.

Derudover er det vores anbefaling, at der sættes fokus på overgrebspersonerne, herunder deres strategier og handlinger. Der tales stadig primært om offerets handlinger, både i overgrebsøjeblikket og fremadrettet, og naturligvis afviser vi ikke vigtigheden i at tage forholdsregler, men nu er det på tide, at vi også vender blikket mod overgrebspersonerne, som stadig stort set er usynlige i den offentlige debat.

I det ovenstående har vi endvidere påpeget nogle områder, man kunne videreudvikle indsatser omkring såsom *bystander*-perspektivet og ikke mindst *victim-blaming*, som vi anser som et stort og væsentligt problem, idet at pålægge offeret skyld ikke kun må betragtes som en bevidst handling men lige så meget en konsekvens af en ofte yderst stereotyp sociokulturel repræsentation af ofre og gerningspersoner samt mænd og kvinders seksualitet generelt.

TAK

Vi vil gerne benytte denne lejlighed til at takke alle de mennesker, der har troet på os og vores projekt og som ikke mindst har gjort indsatsen mulig:

Støttegiverne: Offerfonden, Spar Nord Fonden, Ottarfonden

WP CPHs samarbejdspartnere, der har ydet praktisk og økonomisk hjælp samt delt ud af deres viden i forbindelse med indsatsen: Åben Skole København, Vendsyssel Teater, Odin Teatret/ Holstebro Kommune, Forsøgsstationen Haderslev/ Haderslev kommune, Folkestedet i Århus samt By- og kulturforvaltningen i Odense samt Katrin Byreús, Susanne Bøgelund Storm og Hanne-Pernille Stax.

Vores Advisory Board: socialrådgiver Linda Lund, Center for Seksuelle Overgreb Rigshospitalet; psykolog Louise Grønbæk Østergaard; gynækolog og klinisk sexolog Henrik Vittrup; folkeskolelærer Maria Vind og gymnasielærer Kasper Østerholdt Jensen.

Indsatsens udførelse, indhold og resultater er alene WP CPHs ansvar.

De vurderinger og synspunkter, der fremgår af undervisningsmaterialet og rapporten, er WP CPHs egne og deles ikke nødvendigvis af de involverede fonde, samarbejdspartnere eller WP CPHs advisory board.